

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erik Karlsson

Jäv vid betygssättning

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Henrik Wenander

Termin för examen: Period 1 VT2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod och material	7
1.5 Forskningsläge	9
1.6 Disposition	9
2 JÄV	11
2.1 Syftet med jävsregleringar	11
2.2 Utvecklingen av jävsreglerna	11
2.3 Möjliga förändringar av jävsreglerna	13
2.3.1 Ny förvaltningslag	13
2.3.2 Ny kommunallag	15
2.4 Tillämpningsområde	16
2.5 Jävsgrunderna	17
2.5.1 Sakägar-, intresse- och släktskapsjäv	18
2.5.2 Ställföreträdar-, tvåinstans- biträdes- och ombudsjäv	22
2.5.3 Generalklausul	24
2.6 Att bortse från föreliggande jäv	27
2.7 Jävsregeln i skollagen	28
3 FRISTÅENDE OCH KOMMUNAL SKOLA	31
3.1 Fristående skola	31
3.2 Kommunal skola	32

4	REGERINGSFORMEN OCH SKOLAN	34
4.1	Kravet på saklighet och opartiskhet	34
4.2	Förvaltningsuppgifts överlämnande till fristående skola	36
4.3	Överträdelse av 1 kap. 9 § RF	37
5	BETYGSÄTTNING	39
5.1	Betygsättning i praktiken	41
5.2	Rättelse och ändring av beslut om betyg	43
5.3	Överklagande av beslut om betyg	44
6	AVSLUTANDE DISKUSSION	46
6.1	Jävssituationer vid betygssättning	46
6.2	Sakägar- och intressejäv	46
6.3	Släktskaps- och närståendejäv	48
6.4	Ställföreträdar-, tvåinstans-, biträdes-, och ombudsjäv	49
6.5	Generalklausul	50
6.6	Följder av jävsreglernas tillämpning	53
6.7	Sammanfattande slutsatser	58
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	65

Summary

This essay analyzes the rules on partiality and their applicability on grade decisions in elementary and upper secondary schools governed by a private entity or by a municipality. The grades a pupil obtains may have a great effect on his or her future, especially regarding prospects on more advanced studies. Therefore it is of great importance that the grading is just and that the teacher performs the grade assessment in an objective and impartial manner. Regarding the grading in schools governed by a private entity there are however no applicable rules on partiality that guarantee the impartiality of the teacher. In schools governed by a municipality the rules on partiality in the Swedish municipality act are applicable. During the grading procedure in elementary and upper secondary schools different situations may occur in which the teacher is partial. Whereas partiality due to being party or having an interest in the matter generally doesn't occur when making grade decisions in the elementary and upper secondary school, the general clauses in the legislation are applicable on a number of different situations. The individual circumstances of the case are the most decisive factor for the partiality assessment in these cases. In schools governed by a municipality where the rules of partiality are applicable, the rules may act as both requirements for the teachers and the principal to detect and avoid situations, in which the teacher may be partial, and as guidelines to avoid such situations. In schools governed by a private entity this possibility is lost and although the requirement in the instrument of government on objectiveness and impartiality is applicable, the absence of applicable rules of partiality may have negative effects.

Sammanfattning

Denna uppsats undersöker jävsreglernas tillämpning vid betygssättning i grund- och gymnasieskola med enskild och kommunal huvudman. De betyg en elev erhåller kan ha stor betydelse för elevens framtidsutsikter, främst för möjligheterna till vidare studier. Därför är det av stor betydelse att betygssättningen är rättvis och att läraren som beslutar om betyget gör betygsbedömningen på ett sakligt och opartiskt sätt. Avseende betygssättning i fristående skolor finns det dock inga tillämpliga jävsregler som garanterar lärarens opartiskhet. I kommunala skolor gäller kommunallagens jävsregler på betygssättningen. Vid betygssättning i grund- och gymnasieskola kan olika situationer uppkomma där den betygssättande läraren är jävig. Medan sakägar- och intressejäv generellt inte kan inträffa vid betygssättning i grund- och gymnasieskola omfattar generalklausulerna ett antal olika situationer. Det avgörande för bedömningen om jäv föreligger eller inte blir i dessa fall de individuella omständigheterna. I kommunala skolor där jävsreglerna är tillämpliga utgör reglerna såväl krav på lärare och rektor att beakta och undvika situationer där jäv är för handen som riktlinjer för att kunna upptäcka och undvika sådana jävssituationer. I fristående skolor förloras denna möjlighet och trots att regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet är tillämplig riskerar avsaknaden av tillämpliga jävsregler att ha negativa följder.

Förord

Min studietid i Lund går mot sitt slut och jag ser tillbaka på den med stor glädje. Åren i Lund har fyllts av glada stunder och många skratt. Åren vid Juridicum har varit såväl spännande som utmanande.

Samma ordval är passande för detta avslutande examensarbete. Det har inneburit såväl intressanta insikter som tuffa utmaningar, men med ett stort engagemang och stöd från min handledare Henrik Wenander har det varit genomförbart. Jag vill därför rikta ett stort tack till dig Henrik.

Jag vill även tacka min kära vän Elin Palmlund för ditt omåttliga tålamod, peppande ord och aldrig sinande positiva inställning. Din vänskap är något av det mest värdefulla jag har. Avslutningsvis, till min älskade familj och pojkvän, tack för ert ständiga stöd. Det är vad som driver mig framåt.

Lund, 25 maj 2017

Erik Karlsson

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen
BrB	Brottsbalk
DS	Departementsserien
FL	Förvaltningslag (1986:223)
HD	Högsta Domstolen
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
KL	Kommunallag (1991:900)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsform
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
Skoll	Skollag (2010:800)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Att som elev få sina första betyg kan vara både en spännande och obehaglig upplevelse. Eleven fortsätter sedan att bli bedömd och betygsatt genom resterande del av grundskolan och, för de som fortsätter att studera, även i gymnasieskolan. Betygssättningen är av stor betydelse för elevens framtidsutsikter, framförallt för möjligheterna till fortsatt utbildning. Att den betygssättande läraren gör en rättvis och korrekt betygsbedömning blir därför av stor betydelse.¹ Läraren som fattar beslut om betyg är i en maktposition i förhållande till sina elever. Därför kan det antas att det finns regler som förhindrar att läraren påverkas av irrelevanta faktorer såsom släkt- eller vänskapsband till eleven vid betygssättningen. Existensen av sådana tillämpliga jävsregler är däremot inte så självklar som kan antas.

Skoljuridiken är dessutom ett komplext område där pedagogik möter juridik och allmänna skolor samexisterar med fristående skolor. Hur lärares betygssättning går till och hur man kan garantera att de betyg som sätts är rättvisa och likvärdiga oberoende av vilken lärare det är som sätter betyget är därför mycket intressanta och relevanta utifrån såväl elevernas som det allmännas perspektiv. Det finns därför goda anledningar att utreda betygssättningen som system och hur jävsreglerna bör tillämpas på situationer i skolverksamheten där lärares opartiskhet kan komma att ifrågasättas.

¹ Jfr. Prop. 2009/10:165 s. 297.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen har som syfte att utreda jävsreglernas tillämpning vid betygsättning i grund- och gymnasieskola, samt vilka följer reglernas tillämplighet kan ha. I syftet ligger därför också att redogöra för möjliga jävssituationer vid betygssättning i grund- och gymnasieskola samt för regeringsformens (RF) krav på saklighet och opartiskhet.

För att uppfylla syftet med uppsatsen avses följande frågeställningar att besvaras:

- Vilka jävsregler gäller för lärare i grund- och gymnasieskola när de fattar beslut om betyg?
- Hur bör jävsreglerna tillämpas på lärares betygssättning i grund- och gymnasieskola?
- Hur påverkas skolverksamheten och eleverna av jävsreglernas tillämpning vid betygssättning i grund- och gymnasieskola?

1.3 Avgränsningar

Av 3 kap. 13 § skollag (2010:800) (SkolL) framgår att betyg sätts i grundskolan, gymnasieskolan och andra angivna skolformer. En utgångspunkt för denna uppsats är att majoriteten av eleverna i det svenska skolsystemet genomgår grundskolan och att majoriteten av de som väljer att studera vidare sedan går till gymnasieskolan. Därför har en avgränsning skett till dessa två skolformer. Enligt 2 kap. 2 § SkolL är kommuner huvudmän för grund- och gymnasieskola. Enligt 2 kap. 5 § SkolL får enskilda efter ansökan godkännas som huvudmän för grund- och gymnasieskola. Juridiska personer som ägs av stat eller kommun ses också som enskilda.² Det är alltså kommuner och enskilda som kan vara huvudmän för både grund- och gymnasieskola. Därför har en avgränsning skett till betygssättning i skola med kommunal eller enskild huvudman.

² Prop. 2009/10:165 s. 643; jfr. RÅ 2008 ref. 29, s. 179f.

1.4 Metod och material

Uppsatsen avser att fastställa och systematisera vad som är gällande rätt inom det valda problemområdet. För att kunna fastställa vad som är gällande rätt har använts lagstiftning, lagförarbeten, doktrin och praxis. För att belysa hur betygssättning sker i praktiken har dessutom använts litteratur om pedagogik och lärande. Utifrån materialet avser uppsatsen också att redogöra för jävssituationer som kan uppkomma vid betygssättning i skolverksamheten och möjliga följder av reglernas tillämplighet. Det har därför ansetts lämpligt att använda en rättsdogmatisk metod. Den rättsdogmatiska metodens uppgift är nämligen att fastställa gällande rätt. Den rättsdogmatiska metoden används ofta i rättsvetenskapliga arbeten för att beskriva och systematisera rätten. För metoden används rättskällor i form av lag, förarbeten, praxis och doktrin, vilket innebär att överväganden kring vilka källor som kan läggas till grund för uppsatsen inte behövs. Det är istället värdet av en viss rättskälla som har betydelse för vilka slutsatser som kan dras. Lagstiftningen väger tyngst. Trots att doktrin belyser lag, förarbeten och praxis utgör den också en rättskälla. Den rättsdogmatiska metoden tillåter också att annat material än ovan nämnda källor används i viss utsträckning.³ Därför har det bedömts rimligt att också väva in material om pedagogik och lärande.

Förarbetena till förvaltningslagen (1986:223) (FL), kommunallagen (1991:900) (KL) och skollagen har varit av betydelse för att utreda motiven till lagarna. Här ska tilläggas att det under arbetet med den här uppsatsen har presenterats lagförslag till ny förvaltningslag och ny kommunallag. Beslutsdatum för förslaget till ny kommunallag är bestämt till den 20 juni 2017. Beslutsdatum för förslaget till ny förvaltningslag har ännu inte publicerats. För att belysa vilka ändringar av jävsreglerna som är att vänta

³ Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3., [utök. och rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015, s. 43f.

redogörs i detta avseende för förslagets innehåll. Uppsatsen utgår dock från det nu gällande rättsläget.

För att öka förståelsen för lagstiftningen, dess utformning och innebörd har även använts litteratur och praxis. Viss litteratur har varit särskilt viktig för uppsatsen. Tryggve Hellners och Bo Malmqvists *Förvaltningslagen med kommentarer* och Sten Losmans m.fl. *Kommunallagen i lydelsen den 1 januari 2017: En handbok med lagtext och kommentarer* har bidragit till en förståelse för jävsregleringarna och har varit av stort värde för uppsatsen. Lotta Lerwalls redogörelse för skoljuridiken i boken *Makt, myndighet, människa – en lärobok i speciell förvaltningsrätt* har varit en viktig källa för inspiration, ledning och kunskap om skoljuridik och för de problem som uppsatsen behandlar. Thomas Bulls artikel om objektivitetsprincipen i boken *Offentligrättsliga principer* har varit av stor betydelse för förståelsen för kravet på saklighet och opartiskhet i regeringsformen. Fil. dr i pedagogik Alli Klapps verk *Bedömning, betyg och lärande* har varit betydande för till en inblick i hur betygssättning fungerar i praktiken och hur lärare vidtar denna bedömning.

Den praxis som har använts för att belysa jävsreglernas tillämpning och innebörd kommer framförallt från Justitieombudsmannen (JO), men även ett fåtal beslut från Justitiekanslern (JK) har använts. Praxis har varit av betydelse för att förstå tillämpningen av reglerna och vilka möjliga jävssituationer som skulle kunna uppstå i grund- och gymnasieskola. Här ska tilläggas att praxis avseende jäv vid betygssättning i grund- och gymnasieskola generellt saknas. Praxis avseende jävsreglernas tillämpning har valts ut på basis av två alternativa kriterier. Det ena kriteriet är om beslutet bidrar till förståelsen för hur jävsreglerna tillämpas. Det andra kriteriet är om omständigheterna som ansågs vara relevanta i beslutet också är relevanta för möjliga jävssituationer i grund- och gymnasieskola. De JO beslut som har använts i uppsatsen är publicerade i JO:s ämbetsberättelse. Sådana publicerade JO beslut är beskrivande för vad som är gällande rätt, särskilt i brist på betydande avgöranden. Besluten är däremot definitivt

underordnade prejudicerande avgöranden i rättskällevärde.⁴ Yttranden från JK kan också antas ha en vägledande funktion för rättstillämpningen.⁵

1.5 Forskningsläge

Det skoljuridiska området beskrivs av Lotta Lerwall som relativt outforskat.⁶ Lerwall är den som under de senare åren har bidragit till förståelsen för detta område. Hon har varit en stor inspirationskälla för denna uppsats genom att identifiera den centrala frågeställning som uppsatsen berör, nämligen frågan om jäv vid betygssättning och konsekvenser av skollagens utformning för elevernas rättssäkerhet och eftersträvad enhetlighet i skollagstiftningen.⁷ Hon har även diskuterat angränsande frågor såsom tillämpningen av regeringsformen för enskilda huvudmän. I förhållande till Lerwall bidrar denna uppsats med en analys av när jävssituationer kan uppstå vid betygssättning och en mer djupgående analys av vilka följder jävsreglernas tillämplighet har.

1.6 Disposition

I detta inledningskapitel presenteras först en kortfattad bakgrund av uppsatsämnet och vilket syfte som undersökningen har. I kapitlet redogörs också för vilken metod som används för att uppfylla uppsatsens syfte och vilket material som har varit särskilt betydelsefullt för undersökningen. Även det rådande forskningsläget redogörs för, samt vad denna undersökning bidrar med. Uppsatsens huvuddel inleds med ett omfattande andra kapitel i vilket redogörs för jävsreglernas bakgrund, syfte och vilka förändringar som är att vänta på grund av liggande lagförslag till ny förvaltningslag och kommunallag. Den större delen av kapitel två omfattar dock en redogörelse av hur de olika jävsgrundernas tillämpas. Kapitlet avslutas med en beskrivning av hur vissa av förvaltningslagens regler har gjorts tillämpliga på beslut i skolor med enskild och kommunal huvudman. I

⁴ Axberger, Hans-Gunnar, *JO – i riksdagens tjänst*, Eddy.se, Visby, 2014, s. 52f.

⁵ Jfr. SOU 1978:59, s. 135.

⁶ Lerwall, Lotta, ”Skola”. I: *Makt, myndighet, människa: En lärobok i speciell förvaltningsrätt* (red. Lotta Lerwall), 2., [rev.] uppl., Iustus, 2016, s. 223.

⁷ Lerwall, 2016, s. 213.

kapitel tre följer en beskrivning av fristående och kommunala skolor, samt en diskussion om kommunallagens jävsregler är tillämpliga på betygssättning i kommunal skola. I kapitel fyra behandlas relevanta regler i regeringsformen och deras tillämpning på fristående skolor. Ett stort fokus i kapitlet är på kraven på opartiskhet och saklighet, deras innebörd och tillämpning. I kapitel fem redogörs för betygssättningen. Regelverket kring betygssättningen presenteras, vilka fakta den betygssättande läraren ska göra sin bedömning på och att man ska se lärarens betygsbedömning som ärendehandläggning snarare än faktiskt handlande. Med inslag från forskning om pedagogik och lärande ges även en inblick i hur betygssättningen fungerar i praktiken och vilka irrelevanta faktorer som lärare kan påverkas av. Avslutningsvis i kapitlet redogörs för möjligheterna till ändring och överklagande av betyg. Trots att den huvudsakliga analysen och diskussionen återfinns i kapitel sex ska det uppmärksammas att för uppsatsen relevanta frågeställningar också diskuteras och besvaras i de föregående kapitlen. Den mer omfattande delen av analysen i kapitel sex handlar om vilka omständigheter som är jävsgrundande vid betygssättning i grund- och gymnasieskola och hur jävsreglerna bör tillämpas. Denna del av analysen följs av en diskussion om hur jävsreglernas tillämpning på betygssättning påverkar skolverksamheten och eleverna. Avslutningsvis sammanfattas de viktigaste slutsatserna för att ge en konkret bild av rättsläget.

2 Jäv

2.1 Syftet med jävsregleringar

Enligt Hellners och Malmqvists kommentar till förvaltningslagen syftar jävsreglerna till att förhindra att intressekonflikter uppstår som kan leda till att objektiviteten hos den som i ett ärende företräder ansvarig myndighet ifrågasätts. Reglerna värnar på det sättet också det allmännas förtroende för myndigheterna.⁸ Som framgår av JO 2002/03 s. 252 som gällde jäv enligt kommunallagen ska det med tillämpning av jävsreglerna undvikas att misstankar uppstår om bristande opartiskhet och ovidkommande hänsyn vid handläggningen av ett ärende. Detta omfattar misstankar som är såväl grundade som objektivt ogrundade. Reglerna kan därför få betydelse även i fall där den som handlägger ärendet faktiskt inte har agerat opartiskt.⁹

Wennergren menar att jävsregleringarna däremot inte kan anses innebära att den som arbetar med att handlägga ärenden hos en myndighet förväntas vara varaktigt och totalt opartisk och saklig i sin handläggning. Det finns istället omständigheter som klassiskt sett kan förväntas sätta en persons opartiskhet ur spel och det är just dessa omständigheter som jävsregleringarna tar sikte på. Innebörden av termen jäv är just tvivel om opartiskhet. Verkningarna när sådana omständigheter föreligger är att den handläggande personen inte ska handlägga ärendet.¹⁰

2.2 Utvecklingen av jävsreglerna

Regler om jäv stadgas i 11 och 12 §§ FL. I 11 § FL stadgas när någon är att anse som jävig och i 12 § stadgas vilka verkningar föreliggande jäv har.¹¹

⁸ Hellners, Trygve och Malmqvist, Bo, Förvaltningslagen med kommentarer, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2010, s. 139.

⁹ JO 2002/03 s. 252, se särskilt s. 271.

¹⁰ Wennergren, Bertil, Offentlig förvaltning i arbete: Om verksamheten och ärendehandläggningen i stat och kommun, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2008, s. 73f.

¹¹ Lundell, Bengt och Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, 26., uppdaterade och aktualiserade uppl., Liber, Stockholm, 2014, s. 94.

Bestämmelserna motsvarar jävsreglerna i 4 och 5 §§ i den äldre förvaltningslagen (1971:290).¹² Innan den äldre förvaltningslagen trädde i kraft saknades generella regler om jäv och dess verkningar. Istället reglerades jäv för förvaltningsmyndigheterna i speciallagstiftning. För de förvaltningsmyndigheter, för vilka det saknades regleringar om jäv var rättsläget delvis oklart.¹³ Rättegångsbalkens regler om domarjäv tillämpades som grund för utformningen av jävsgrunderna i den äldre förvaltningslagen. Vid utformningen anpassades däremot reglerna till förvaltningen.¹⁴ Genom att införa allmänna jävsregler i förvaltningslagen kunde man effektivt säkerställa att ärendehandläggning hos förvaltningsmyndigheterna skulle ske på ett objektiva och opartiska sätt. En generell regel ansågs tydliggöra när en myndighetspersons opartiskhet kunde ifrågasättas.¹⁵

I kommunallagen finns det olika jävsregler för olika personkretsar. För ledamöter i kommunfullmäktige regleras jäv i 5 kap. 20 § KL och för revisorer i 9 kap. 4-6 §§ KL. För denna uppsats är det dock reglerna om jäv i kommunala nämnder i 6 kap. 24-27 §§ KL som är intressanta. I 6 kap. 25 § KL stadgas jävsgrunderna, av vilka framgår när jäv föreligger och i 6 kap. 24 § KL stadgas konsekvenserna av föreliggande jäv. Vid utformningen av 1991 års kommunallag ansågs det finnas skäl för en enhetlig och strängare jävsregel av samma slag som den i förvaltningslagen. Genom införandet av en sådan jävsregel kunde det garanteras att nämnderna agerade objektiva och opartiska. Det fanns däremot betydande skillnader mellan den statliga och kommunala förvaltningen som behövde beaktas vid utformningen av kommunallagens jävsregler och en direkt hänvisning till förvaltningslagen ansågs olämplig. Jävsgrunderna i 6 kap. 25 § KL utformades dock med förvaltningslagen som förebild i syfte att skapa så stor enhetlighet mellan reglerna som möjligt. Det redan tidigare existerande sakägarjävet i

¹² Prop. 1985/86:80 s. 64.

¹³ Prop. 1971:30 s. 336f.

¹⁴ SOU 1968:27, s. 130.

¹⁵ Prop. 1971:30 s. 351.

kommunallagen utökades således med bestämmelser om ställföreträdar-, ombuds- och delikatessjäv.¹⁶

För att anpassa jävsreglerna till den kommunala förvaltningen användes främst undantag för dubbla engagemang.¹⁷ Exempelvis förekommer det privaträttsliga subjekt i form av företag och stiftelser som drivs av kommunen i den kommunala förvaltningen och i vilka ledamöter och tjänstemän också är verksamma. Därför stadgas ett undantag från ställföreträdarjävet och generalklausulen i 6 kap. 27 § KL. Undantaget från jävsgrunderna gäller i de fall kommunen äger minst hälften av aktierna i ett företag eller utser minst hälften av styrelseledamöterna i en stiftelse. I 6 kap. 27 § andra stycket KL finns ett liknande undantag från enbart delikatessjävet. Det gäller när en nämndledamot också är ledamot i kommunstyrelse eller annan nämnd.¹⁸

2.3 Möjliga förändringar av jävsreglerna

I detta kapitel behandlas de ändringar av jävsreglerna som föreslås i förslagen till ny förvaltningslag och ny kommunallag.

2.3.1 Ny förvaltningslag

De gällande jävsregleringarna i förvaltningslagen omfattar generellt redan vad som är nödvändigt. De är däremot i behov av modernisering och anpassning till förvaltningsförfarandet. Vem som enligt 11 § FL kan vara jävig föreslås ändras så att det tydligt framgår att det avgörande för om personen kan vara jävig är personens agerande snarare än vilken arbetsbeskrivning eller beteckning han eller hon har.¹⁹ Enligt förslaget kan därför bara handläggare och beslutsfattare vara jäviga.²⁰

¹⁶ Prop. 1990/91:117 s. 97f.

¹⁷ Jfr. prop. 1990/91:117 s. 96ff.

¹⁸ Prop. 1990/91:117 s. 98ff.

¹⁹ Prop. 2016/17:180 s. 93f.

²⁰ Prop. 2016/17:180 s. 302.

Förslaget innebär också att sakägar- och intressejävsgrunderna som framgår av 11 § första stycket 1. FL ändras. Den föreslagna regleringen har utformats för att det i bedömningen om jäv föreligger i större grad än tidigare ska tas hänsyn till vilka konsekvenser ett beslut kan få för den som handlägger ärendet.²¹ Rekviritet för det nuvarande intressejävet ändras därför så att det krävs att personen eller närstående till denne som part eller annars i en inte oväsentlig utsträckning påverkas av utgången i ärendet.²² En konsekvens av ändringen förväntas vara att fler situationer kommer att omfattas av regeln. För att modernisera bestämmelsen och lägga grund för en mer förutsättningslös bedömning föreslås också ändringar av det så kallade närståendejävet. De närståendeförhållanden som räknas upp i nuvarande reglering föreslås därför tas bort.²³

De ställföreträdar- och ombudsjäv som stadgas i 11 § första stycket 2 och 4. FL ska enligt förslaget sammanfogas i en reglering istället för två olika. Samma rekvirit som har beskrivits ovan för intressejävet föreslås också tillämpas på ställföreträdare, ombud och till dessa närstående personer. Det så kallade biträdesjävet som tillsammans med ombudsjävet stadgas i 11 § andra stycket 4. FL ska enligt förslaget tas bort som en specifik jävsgrund och situationer som i nuvarande förvaltningslag omfattas av biträdesjävet ska istället bedömas med tillämpning av generalklausulen i nuvarande 11 § första stycket 5. Tvåinstansjävet i 11 § första stycket 3. FL ska enligt förslaget förenklas. Den föreslagna regeln har utformats för att tydliggöra att vad den avser är att en person inte ska delta i den slutliga handläggningen av ett ärende om personen tidigare har tagit ställning till samma fråga hos en annan myndighet.²⁴

Generalklausulen i 11 § första stycket 5. FL och likaså möjligheten att bortse från föreliggande jäv som framgår av 11 § andra stycket FL föreslås i sak förbli oförändrade. Regeln i 12 § första stycket FL som medger att en

²¹ Prop. 2016/17:180 s. 95.

²² Prop. 2016/17:180 s. 301.

²³ Prop. 2016/17:180 s. 95.

²⁴ Prop. 2016/17:180 s. 96f.

person som är jävig under vissa förhållanden ändå kan delta i ärendehandläggningen menar regeringen också bör ha en motsvarighet i den nya förvaltningslagen, men utformas så att dess restriktiva tillämpning tydliggörs.²⁵

2.3.2 Ny kommunallag

I förslaget till ny kommunallag har också föreslagits ändringar av jävsregleringarna för nämnder och anställda. De framstår dock bara vara strukturella. De bestämmelser som avser anställda har samlats i ett eget kapitel och skiljts från vad som gäller de förtroendevalda.²⁶ Av lagförslaget framgår nämligen att kommunallagen inte anses återspegla verkligheten i den kommunala förvaltningen med en stor grupp anställda som arbetar tillsammans med de förtroendevalda. Genom att tydliggöra skillnaderna mellan de anställdas och förtroendevaldas uppgifter avser regeringen att öka transparensen i den kommunala organisationen.²⁷ Samma jävsregler gäller däremot fortsatt för såväl anställda som för förtroendevalda vid ärenden hos nämnd.²⁸

Av 6 kap. 28 § i förslaget till ny kommunallag framgår jävsgrunderna. Regeln ska enligt förslaget delvis motsvara den nu gällande regeln i 6 kap. 25 § KL. Första meningen i den föreslagna regeln har visserligen utformats annorlunda, men i övrigt är jävsgrunderna, med undantag för ändringar av personliga pronomen, identiska med de nuvarande i 6 kap. 25 § första stycket KL.²⁹

Undantagen från ställföreträdarjävet och generalklausulen i 6 kap. 27 § KL som möjliggör dubbla engagemang i bolag, stiftelser och kommunala nämnder har också stadgats i en motsvarande bestämmelse i förslaget.³⁰ Till skillnad från förslaget till ny förvaltningslag framstår det därför som att

²⁵ Prop. 2016/17:180 s. 98f.

²⁶ Prop. 2016/17:171 s. 380.

²⁷ Prop. 2016/17:171 s. 192.

²⁸ Prop. 2016/17:171 s. 373 och s. 381.

²⁹ Prop. 2016/17:171 s. 373.

³⁰ Prop. 2016/17:171 s. 374f.

förslaget till kommunallag inte innebär några förändringar av jävsgrunderna eller deras tillämpning.

2.4 Tillämpningsområde

I enlighet med 11 § första stycket FL är det den person som handlägger ett ärende som kan vara jävig. I personkretsen ingår de som fattar beslutet i ärendet, personer som inte fattar det avgörande beslutet i ärendet, men ändå handlägger ärendet som föredragande, tillförordnad rådgivare eller chef på aktuell enhet omfattas. Likaså omfattas personer som inte deltar i avgörandets slutskede, men har berett ärendet inför beslut. Personer som utför uppgifter som inte påverkar beslutet i ärendet såsom expediering och diarieföring omfattas inte av jävsregleringarna. Sakkunniga, som i övrigt inte handlägger ärendet faller också utanför personkretsen.³¹

Med undantag för reglerna om samverkan och serviceskyldighet är inte förvaltningslagens regler avsedda att gälla i andra fall än vid ärendehandläggning. Därför gäller flertalet av förvaltningslagens regler, däribland reglerna om jäv, inte för verksamheter som att köra buss, dirigera trafik, släcka bränder, hålla lektioner i skolan och göra kirurgiska ingrepp på sjukhuspatienter.³² Med andra ord verksamheter som kan betecknas med begreppet faktiskt handlande. Med handläggning av ärenden menas den beslutande verksamhet myndigheterna ägnar sig åt. Själva begreppet ärende omfattar mellanhavanden mellan enskild och myndighet som leder till att myndigheten fattar ett beslut. Frågan om vad som ska definieras som ett ärende och vad som faller utanför denna definition och utgör annan förvaltningsverksamhet är däremot inte helt klart.³³ Betygsättning utgör ett beslut.³⁴ Att det finns skäl att se examinationsmoment och betygsbedömning som ärendehandläggning skild från övrig undervisning redogörs för i kapitel 5.

³¹ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 141f.

³² Prop. 1985/86:80 s. 14f; Hellners och Malmqvist, 2010, s. 140.

³³ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 38f.

³⁴ Prop. 2009/10:165 s. 297.

För de kommunala nämnderna omfattar personkretsen i 6 kap. 24 § KL förtroendevalda och anställda i ett ärende hos en nämnd. Trots att det inte framgår av regeln innebär kravet på saklighet och opartiskhet också att uppdrag inte ges till konsulter som, om de vore anställda, skulle ha bedömts som jäviga. Regeln omfattar inte personer som utför rent expeditionella uppgifter såsom expediering, diarieföring, utskrift av beslutsexpeditioner eller kollationering.³⁵ Den som riskerar att vara jävig ska i enlighet med 6 kap. 24 § andra stycket KL själv ge det till känna. Den som bedöms vara jävig får normalt sett inte delta i handläggningen av ärendet.

Jävsregleringarna i 6 kap. KL avser all ärendehantering som sker hos kommunala nämnder, vilket omfattar utredning, beredning, föredragning och beslutsfattande. Med undantag för expeditionella uppgifter bör även verkställandet av fattade beslut omfattas.³⁶

2.5 Jävsgrunderna

Kommunallagens regler om jäv har som ovan nämnts instiftats med förvaltningslagens regler som förebild.³⁷ Wennergren menar att jävsgrunderna i 6 kap. 25 § KL med något undantag överensstämmer med jävsgrunderna i 11 § FL.³⁸ Bohlin tycks också ta samma ståndpunkt och på grund av att jävsreglerna i kommunallagen har utformats med förvaltningslagen som förebild hänvisar han till den allmänna förvaltningsrätten för innebörden och tillämpningen av kommunallagens jävsregler.³⁹ Anpassningar av jävsgrunderna till den kommunala förvaltningen har som ovan redovisats skett främst genom undantag från specifika jävsgrunder för dubbelt engagemang. På grund av att jävsgrunderna är överensstämmande behandlas de gemensamt. Viktiga skillnader uppmärksammas dock.

³⁵ Lindquist, Ulf, Losman, Sten, Lundin, Olle, Madell, Tom, *Kommunallagen i lydelsen den 1 januari 2017: En handbok med lagtext och kommentarer*, 15. uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2017, s. 185.

³⁶ Dalman, Lena m.fl., *Kommunallagen med kommentarer och praxis*, 5. uppl., SKL Kommentus Media, Stockholm, 2011, s. 427.

³⁷ Prop. 1990/91:117 s. 98.

³⁸ Wennergren, 2008, s. 80; jfr. Prop. 1990/91:117 s. 98.

³⁹ Bohlin, Alf, *Kommunalrättens grunder*, 7. uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016, s. 260.

Här ska uppmärksammas att om förslagen till ny förvaltningslag och ny kommunallag röstas igenom kommer jävsgrunderna i förvaltningslagen och kommunallagen inte längre vara överensstämmande. Medan ändringar av jävsgrunderna i förvaltningslagen föreslås, särskilt vad gäller sakägar- och intressejävet, finns inte förslag till motsvarande ändringar i förslaget till ny kommunallag. Detta lär leda till skillnader i hur jävsreglerna i de båda lagarna ska tillämpas. Framförallt kommer förvaltningslagens sakägar- och intressejäv att skilja sig från kommunallagens och omfatta fler situationer än motsvarande jävsgrunder i kommunallagen.⁴⁰

2.5.1 Sakägar-, intresse- och släktskapsjäv

I 11 § första stycket 1. FL och 6 kap. 25 § första stycket 1. KL stadgas regler om så kallat sakägar-, intresse- och släktskapsjäv. Sakägarjäv innebär att saken i ärendet angår den som handlägger det. Handläggaren har i så fall ett rättsligt intresse i saken som ger honom eller henne rätt att i någon instans inträda som part i ärendet. En person intar dock varken partsställning eller har ett rättsligt intresse av saken i ärendet enbart på grund av att denne angås av beslutet som samhällsmedborgare eller på grund av tillhörighet till en viss samhällsgrupp.⁴¹ I praxis finner man ett antal exempel på situationer när den som handlägger ett ärende är jävig enligt sakägarjävet. En kapten vid en flygflottilj hade exempelvis blivit ombedd att besvara en av honom själv författad begäran. På grund av att begäran kom från honom själv var han jävig att besvara den.⁴² Jäv förelåg också i ett ärende som gällde utlysning av en tjänst som socialchef i en kommun. En av de som deltog i handläggningen hade själv sökt tjänsten och för ytterligare upplysningar om tjänsten hänvisades också till honom. Han var därför jävig när han deltog i handläggningen och hänvisades till för upplysningar om tjänsten.⁴³

⁴⁰ Se kapitel 2.3.1 och 2.3.2.

⁴¹ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 144; Lindquist, Losman, Lundin, Madell, 2017, s. 185.

⁴² JO 1988/89 s. 119.

⁴³ RÅ 1977 ref. 138, s. 341.

För att intressejäv ska aktualiseras förutsätts det i 11 § första stycket 1. FL och 6 kap. 25 § första stycket 1. KL att ärendets utgång kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för den som hanterar ärendet. Hellners och Malmqvist menar i sina kommentarer till förvaltningslagen att intressejävet är närliggande till sakägarjävet och att gränsen däremellan är flytande på så sätt att båda jävsgrunderna kan omfatta samma intresse. Intressejävet till skillnad från sakägarjävet tar däremot sikte på att ett verkligt intresse föreligger, oberoende av om detta är av rättslig natur.⁴⁴ Med verkligt intresse avses att avgörandet i ärendet kan ha en reell inverkan på den personliga eller ekonomiska situationen för den som handlägger ärendet.⁴⁵ Ett belysande exempel är vad Justitiekanslern (JK) lade vikt vid avseende frågan om jäv i JK dnr 1642-94-90, den 15 februari 1995. Ärendet gällde frågan om jäv för två anställda vid Linköpings universitet som medverkat vid transaktioner till en företagskoncern, i vilken de båda hade aktieposter.⁴⁶ I sin bedömning om intressejäv enligt förvaltningslagen förelåg fäste JK vikt vid, aktieägarkretsens storlek, fördelningen av aktiernas röstvärde och aktieposternas storlek för de båda.⁴⁷ Det har inte framkommit någonting som talar för att en annan tolkning än den som gäller för förvaltningslagen skulle vara aktuell för motsvarande bestämmelse i kommunallagen.

Varken förvaltningslagens eller kommunallagens intressejäv omfattar däremot situationer när en handläggare även agerar som representant för exempelvis ett fackförbund hos myndigheten eller på grund av sin tillhörighet till en viss grupp i samhället hyser ett intresse för frågan som behandlas i ärendet.⁴⁸

⁴⁴ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 145.

⁴⁵ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, 10., [rev.] uppl., Jure, Stockholm, 2014, s. 69.

⁴⁶ JK dnr 1642-94-90, beslut den 15 februari 1995. I: *JK-beslut: beslut och yttranden av Justitiekanslern vilka har bedömts vara av allmänt intresse. 1995*, Fritzes, Stockholm, 1996 s. 187-190.

⁴⁷ JK dnr 1642-94-90, beslut den 15 februari 1995. I: *JK-beslut: beslut och yttranden av Justitiekanslern vilka har bedömts vara av allmänt intresse. 1995*, 1996 s. 191f.

⁴⁸ Ragnemalm, 2014, s. 69; Lindquist, Losman, Lundin, Madell, 2017, s. 185.

Som framgår av 11 § första stycket 1. och 6 kap. 25 § första stycket 1. kan jäv också föreligga i de fall ett ärende angår eller dess utgång kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för någon som är närstående till den som handlägger ärendet. I respektive bestämmelse omnämns en personkrets för vilka bandet till den som handlägger ärendet alltid utgör grund för jäv.⁴⁹ Personkretsen utgörs av make, förälder, syskon och barn till den som handlägger ärendet. I kommunallagen ingår även sambo i den uppräknade personkretsen. En sambo till den som handlägger ärendet bör dock även regelmässigt räknas som närstående enligt 11 § FL.⁵⁰

Den omnämnda personkretsen är att åtskilja från andra närstående. För personer som inte räknas upp i bestämmelsernas personkretsar är det avgörande för om jäv föreligger att personen bedöms vara närstående till handläggaren. Med annan närstående omfattas både släktband och andra som kan bedömas som närstående.⁵¹ Som exempel ges i förarbetena till den äldre förvaltningslagen någon som på fortlöpande basis bor tillsammans med den som handlägger ärendet.⁵² Även en person som stadigvarande sammanbor med en son eller dotter till den som deltar i handläggningen av ett ärende kan klassas som närstående. Alternativt omfattas detta band av generalklausulerna i 11 § första stycket 5. FL och 6 kap. 25 § första stycket 5. KL.⁵³

Följande tre fall belyser på ett bra sätt släktskapsjävetts funktion. Alla tre fallen grundar sig på kommunallagens regler, men anses också vara av betydelse för förståelsen av motsvarande regler i förvaltningslagen. I RÅ 1995 ref. 65 hade skolstyrelsen i en kommun fattat beslut om ett förslag om ändringar i den kommunala musikskolan. Som grund för beslutet hade skolstyrelsen en konsekvensbeskrivning av skolans rektor. Rektorns dotter var anställd som lärare på skolan. Rektorn hade i konsekvensbeskrivningen konstaterat att det på grund av politiska beslut krävdes omplacering eller

⁴⁹ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 146; Lindquist, Losman, Lundin, Madell, 2017, s. 185.

⁵⁰ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 146.

⁵¹ Prop. 1971:30 s. 355; Lindquist, Losman, Lundin, Madell, 2017, s. 185f.

⁵² Prop. 1971:30 s. 355.

⁵³ JO 1979/80 s. 320, se särskilt s. 321.

uppsägning av musiklärare och hade föreslagit att en del av undervisningen skulle upphöra. Rektorn hade dock inte föreslagit vilka anställda som skulle omfattas. Syftet med beskrivningen var enligt kommunen inte att bestämma vilka anställda som riskerade uppsägning, utan att minska kostnaderna. Ett ställningstagande till eventuella uppsägningar hade varken skett genom den av rektor upprättade konsekvensbeskrivningen eller av skolstyrelsens beslut. Regeringsrätten fann därför att dotterns anställning inte hade berörts av beslutet på ett sätt att släktskapsjävförelagt eller att förtroendet för rektorns opartiskhet på annat sätt rubbats i enlighet med kommunallagens jävsregler.⁵⁴

I JO 2001/02 s. 388 hade rektorn vid en kommunal skola efter förhandlingar med facket överlämnat ett förslag om lönesättning till utbildningskontorets personalavdelning. Rektorn var dock gift med en av lärarna vid samma skola. Rektorns deltagande i förhandlingarna fann JO vara av sådan betydelse i beredningen av lönesättningen att rektorn var jävig enligt kommunallagens jävsregler. Att jävsreglerna var tillämpliga var inte beroende av frågan om rektorns maka faktiskt hade blivit otillbörligt gynnad av makens medverkan i ärendet, vilket utredningen inte heller tydde på. Jäv förelåg på den grund att makens delaktighet i förhandlingarna påverkade makans lön.⁵⁵ I JO 2006/07 s. 442 hade en assistent och sedermera överförmyndare granskat och godkänt årsräkningar samt uttag från huvudmäns konton för den gode man som också var hennes make. JO fann att hon inte skulle ha befattat sig med ärenden som angick maken på grund av föreliggande släktskapsjävförelagt enligt kommunallagen.⁵⁶

Skillnaderna i fallen är att Regeringsrätten nådde slutsatsen att den närstående inte berördes av frågan i ärendet på ett sådant sätt att jävförelåg. I kontrast var de närstående i de två JO-besluten direkt berörda av handläggningen som utfördes av deras närstående och därför förelåg jävförelagt.

⁵⁴ RÅ 1995 ref. 65, s. 304.

⁵⁵ JO 2001/02 s. 388, se särskilt s. 392.

⁵⁶ JO 2006/07 s. 442, se särskilt s. 448f.

Det visar att släktskapsjävet är beroende av i vilken grad den närstående faktiskt påverkas av handläggningen eller beslutet i ärendet.

Vad mer specifikt gäller relationen mellan elev och rektor eller lärare finns det två äldre beslut som belyser detta. En rektor vid ett allmänt läroverk bedömdes ha varit jävig när han deltog i handläggningen av frågan om hans son skulle ges inträde till läroverket. Rektorn hade deltagit i intagningsprocessen genom att ge utvalda lärare i uppdrag att utföra sonens intagningsprövning, deltagit som ordförande i skolnämnden vid beslut att tilldela rektorn själv uppgiften att genomföra intagningen av elever till läroverket och accepterat sin egen sons ansökan.⁵⁷ JO anförde några år senare i JO 1966 s. 406 att en lärare inte bör besluta om betyg för egna barn, eftersom förhållandet är ägnat att rubba förtroendet för lärarens objektivitet. I de fall det är ofrånkomligt att eleven undervisas och betygssätts av sin egen förälder eller nära anhörig ansåg JO det eftersträvansvärt att betyget även prövas av en annan lärare. I första hand bör däremot rektorn på skolan genom arbetsfördelning se till att en lärare inte betygssätter nära anhörig.⁵⁸

2.5.2 Ställföreträdar-, tvåinstans- biträdes- och ombudsjäv

I 11 § första stycket 2. FL respektive 6 kap. 25 § första stycket 2. KL stadgas så kallat ställföreträdarjäv. Det omfattar situationer då den som handlägger ärendet eller närstående till denne också är ställföreträdare för någon som ärendet angår eller som kan vänta synnerlig nytta eller skada av ärendets utgång. Bestämmelsen tar sikte på olika former av ställföreträdarskap, såväl för firmateknare för en juridisk person som för förvaltare och goda män.⁵⁹ Enligt Hellners och Malmqvists kommentarer till förvaltningslagen omfattas även förmyndare⁶⁰ av ställföreträdarbegreppet.⁶¹ Att en person inte är ställföreträdare för den juridiska person ärendet angår

⁵⁷ JO 1961/62 s. 349, se särskilt s. 350f.

⁵⁸ JO 1966 s. 406, se särskilt s. 411.

⁵⁹ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 147; Lindquist, Losman, Lundin, Madell, 2017, s. 185f.

⁶⁰ För barn är det barnets föräldrar som enligt 10 kap. 2 § föräldrabalken (1949:381) är barnets förmyndare.

⁶¹ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 147.

utesluter visserligen ställföreträdarjävet tillämpning, men enligt förarbetena till den äldre förvaltningslagen inte att jäv istället kan föreligga enligt generalklausulen.⁶² Hellners och Malmqvist menar i sin kommentar till förvaltningslagen att man vid en sådan bedömning ska beakta vilken vikt ärendet har för den juridiska personen.⁶³

I 11 § första stycket 3. FL stadgas en regel om tvåinstansjäv. Det innebär att handläggarens objektivitet kan ifrågasättas på grund av att denne i en lägre instans redan har deltagit i den slutliga handläggningen av saken i ärendet. En förutsättning för att tvåinstansjävet ska aktualiseras är att ärendet i den högre instansen väckts på grund av överklagande, underställning eller tillsyn.⁶⁴ Kommunallagen saknar en regel om tvåinstansjäv, eftersom det inte ansågs finnas något praktiskt behov för en sådan regel i den kommunala förvaltningen.⁶⁵ I 6 kap. 25 § första stycket 3. KL finns däremot en regel om tillsynsjäv. Tillsynsjävet innebär att jäv föreligger i de situationer en nämnd eller en person inom kommunen både bedriver viss verksamhet och utövar tillsyn över densamma.⁶⁶ En motsvarande regel finns inte i förvaltningslagen.⁶⁷

I 11 § första stycket 4. FL och 6 kap. 25 § första stycket 4. KL stadgas regler om ombuds- och biträdesjäv. De aktualiseras i de situationer när den som deltar i handläggningen av ärendet tidigare har agerat som ombud eller mot ersättning biträtt någon i saken. Vad gäller jäv på grund av att personen har biträtt någon i saken är ett avgörande rekvisit att detta har skett mot ersättning.⁶⁸ Som exempel var en kommunal nämndordförande i ett taxeringsdistrikt jävig enligt den äldre förvaltningslagen när han mot ersättning hade biträtt pensionärer med deras deklARATIONER och sedan hade hanterat samma deklARATIONER i taxeringsnämnden. Det faktum att

⁶² Prop. 1971:30 s. 356.

⁶³ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 148.

⁶⁴ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 150.

⁶⁵ Prop. 1990/91:117 s. 98.

⁶⁶ Prop. 2002/03:54 s. 17.

⁶⁷ Bohlin, 2016, s. 259.

⁶⁸ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 153; Lindquist, Losman, Lundin, Madell, 2017, s. 187.

ersättningen för servicen gick till kommunen och inte till ordföranden hade enligt JO inte någon avgörande betydelse för bedömningen om föreliggande jäv.⁶⁹ I ett senare ärende har JO funnit att en tjänstemans åtgärder som går utöver vad som omfattas av myndigheternas rådgivnings och serviceskyldighet kan grunda jäv enligt förvaltningslagen. Tjänstemannen hade hjälpt till med utformningen av ansökningar, vilket ansågs ligga utanför serviceskyldigheten, och agerat som föredragande i ärendena i länsstyrelsen.⁷⁰

2.5.3 Generalklausul

I 11 § första stycket 5. FL och 6 kap. 25 § första stycket 5. KL stadgas att jäv föreligger om det i övrigt finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet för personens opartiskhet i ärendet. Situationer som exempelvis bör granskas med stöd av generalklausulerna är uppenbar vänskap eller ovänskap, om den som handlägger ärendet är i en ekonomisk beroendeställning till, eller direkt lyder under den som ärendet angår. Även situationer i vilka handläggaren har ett engagemang i ärendets sakfråga som innebär att misstanke lätt kan uppkomma om att det brister i förutsättningarna för en opartisk bedömning är ett typexempel.⁷¹

Hellners och Malmqvist menar att förvaltningslagens generalklausul på grund av den allmänna formulering som regeln har inte är möjligt att precisera vilka situationer den egentligen omfattar. Den ska däremot inte tillämpas på alla omständigheter som faller utanför de övriga jävsgrundernas omfattning, utan det måste i enlighet med lagtexten föreligga en särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet för personens opartiskhet.⁷² Detsamma får anses gälla för kommunallagens generalklausul som är utformad på samma sätt och med samma rekvisit som dess motsvarighet i förvaltningslagen.

⁶⁹ JO 1975/76 s. 355, se särskilt s. 360.

⁷⁰ JO 2006/07 s. 373, se särskilt s. 374f.

⁷¹ SOU 1968:27, s. 134; Lindquist, Losman, Lundin, Madell, 2017, s. 187.

⁷² Hellners och Malmqvist, 2010, s. 154f.

Ett exempel visar också på detta. Regeringsrätten fann i ett mål att kommunstyrelsens ordförandes medlemskap i en tennisklubb, med vilken kommunen beslutat att förlänga ett existerande hyresavtal, inte utgjorde en sådan omständighet som rubbade förtroende för hans opartiskhet enligt kommunallagens jävsregler.⁷³ Alla omständigheter är helt enkelt inte tillräckliga för att vara ägnade att rubba förtroendet för den handläggandes opartiskhet.⁷⁴

Vid en bedömning om jäv föreligger bör alla fakta som är av relevanta för den berörde personens opartiskhet beaktas.⁷⁵ Vilken betydelse de individuella omständigheterna kan ha för jävsfrågan framgår också tydligt av praxis från JO. I JO 2002/03 s. 252 beslutade en avdelningschef på socialförvaltningen om entledigande av en kontaktperson för minderårig, utan att efterhöra barnets fars åsikt i frågan. Avdelningschefen arbetade på samma avdelning som barnets mor, vilket enligt JO:s mening inte i sig utgjorde skäl för att avdelningschefen skulle avstå från att handlägga ärendet. Det var dock barnets mor som hade påtalat för avdelningschefen att det enligt hennes mening förelåg brister i kontaktpersonens arbete. JO fann att jäv enligt kommunallagen förelegat på grund av att det förelåg en tydlig risk för att misstankar skulle kunna uppstå om att avdelningschefen inte var opartisk vid handläggningen av ärendet. Föreliggande jäv var däremot oberoende av bristen i handläggningen att inte fråga fadern om hans åsikt.⁷⁶

Ärendet kan jämföras med JO 2005/06 s. 351. Ärendet rörde en remiss författad av en tjänsteman vid Kungliga Tekniska Högskolan till länsstyrelsen med anledning av en begäran om ensamrätt för bärgning av ett vrak i Östersjön. Tjänstemannen var även styrelseledamot i stiftelsen Baltic Sea Foundation. Stiftelsens syfte var att främja vetenskaplig forskning om Östersjöstaternas maritima historia. Utredning i ärendet visade att tjänstemannen även hade den personliga uppfattningen att begäran om

⁷³ RÅ 1998 ref. 16, s. 91 och s. 95.

⁷⁴ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 157.

⁷⁵ JO 1988/89 s. 374, se särskilt s. 376.

⁷⁶ JO 2002/03 s. 252, se särskilt s. 271f.

ensamrätt till bärgning av vrak var verksamhet likställd med vrakplundring. JO menade att tjänstemannens blotta engagemang i stiftelsen Baltic Sea Foundation inte nödvändigtvis utgjorde en sådan omständighet som var ägnad att rubba förtroendet för hans opartiskhet enligt förvaltningslagen. Dock hade ärendet fortlöpt på ett sätt att det blev klarlagt att tjänstemannens personliga intresse utgjorde skäl för att han inte skulle ha handlagt ärendet. Han hade hamnat i en intressekonflikt som hindrade honom från att agera sakligt och opartiskt. JO menade att det inte krävdes att ärendet medförde personlig nytta eller vinning för tjänstemannen för att förtroendet för hans opartiskhet skulle rubbas.⁷⁷

I motsats till dessa ärenden som betonar betydelsen av de individuella omständigheterna talar JO 1996/97 s. 329. I ärendet hade en tjänsteman på Försäkringskassan initierat och deltagit i handläggningen av ett ärende om den förtidspension tjänstemannens granne uppbar. Tjänstemannen hade tillsammans med andra grannar vidtagit privatspaning mot den förtidspensionerade grannen. JO kritiserade Försäkringskassan för utredningen i ärendet på grund av privatspaningen och påpekade betydelsen av att myndighetens utredningar utförs på ett organiserat, riktigt och opartiskt sätt för att inte riskera att allmänhetens förtroende för myndighetens objektivitet rubbas. Angående den enskilde tjänstemannen anförde JO att förtroendet för hans opartiskhet i enlighet med förvaltningslagens jävsregler riskerat att rubbas på grund av grannförhållandet till den som ärendet angick. Med anledning av att kammarrätten hade funnit att jäv förelegat och återförvisat ärendet gick JO dock inte in djupare på resonemanget om grannförhållandet som jävsgrund.⁷⁸

Av JO:s uttalande kan det tyckas som att grannförhållandet i sig var tillräckligt för att rubba förtroendet för tjänstemannens opartiskhet. Det skiljer sig från JO 2002/03 s. 252 och 2005/06 s. 351. JO har dessutom i ett

⁷⁷ JO 2005/06 s. 351, se särskilt s. 365f.

⁷⁸ JO 1996/97 s. 329, se särskilt s. 333f.

senare ärende där ansvarig handläggare vid Försäkringskassan och enskild tidigare hade varit bosatta i samma område menat att enbart den omständigheten inte medförde att jäv enligt förvaltningslagen förelåg.⁷⁹ Vad som tycks vara avgörande är således inte förhållandet i sig, utan snarare vilken betydelse förhållandet har i det individuella ärendet.

Att ett personligt intresse för exempelvis Östersjöns maritima historia och vrak kan utgöra en grund för jäv har belysts ovan. Även engagemang för en person kan grunda jäv. JO ansåg exempelvis att ordföranden i en kommunal socialnämnd hade varit jävig enligt kommunallagens jävsregler på grund av att hon privat bistått en minderårig samt engagerat sig i dennas ärende i en grad som vida översteg vad reglerna på området krävde. Exempelvis hade den minderåriga under en helg följt med ordföranden och hennes familj till en jaktstuga i Småland.⁸⁰

Från praxis som gäller undervisning och examination ska också ett ärende nämnas i vilket JO har funnit att en universitetslektor inte borde ha agerat examinator för en elev som han även berett privatundervisning. JO fann att privatundervisningen kunde bedömas utgöra en sådan särskild omständighet som var ägnad att rubba förtroendet för lektorns opartiskhet enligt jävsreglerna i den äldre förvaltningslagen.⁸¹

2.6 Att bortse från föreliggande jäv

Av 11 § andra stycket FL och 6 kap. 26 § KL framgår att man kan bortse från att handläggaren är jävig om jävet uppenbarligen saknar betydelse. Så kan vara fallet i rent rutinmässiga ärenden där beslutet inte kräver någon bedömning eller i de fall handläggaren saknar valmöjligheter och därför inte kan vara opartisk. Vid instiftandet av den äldre förvaltningslagen ansågs nämligen behovet av garantier för opartiskheten vara olika i olika ärenden.

⁷⁹ JO 2010/11 s. 461, se särskilt s. 463.

⁸⁰ JO 2005/06 s. 272, se särskilt s. 277f.

⁸¹ JO 1985/86 s. 397.

Det är däremot bara i uppenbara fall som regeln blir tillämplig och man kan bortse från jävet.⁸²

Enligt 12 § första stycket FL och 6 kap. 24 § första stycket KL får en person som är jävig och därför inte får delta i handläggningen av ärendet vidta åtgärder som inte någon annan kan vidta utan olägligt uppskov. Undantagen omfattar även att fatta beslut i ärendet.⁸³ Bestämmelserna är dock att tolka restriktivt. Frågan om åtgärden inte kan vidtas av någon annan utan olägligt uppskov beror på de individuella omständigheterna i ärendet. Således måste man vid denna bedömning beakta kravet på snabbhet och effektivitet, samt ärendets och den aktuella åtgärdens karaktär.⁸⁴ Exempelvis menar Dalman med flera att undantaget i kommunallagen i realiteten enbart blir tillämpligt när en alternativ beslutsfattare saknas eller nämnden inte kan fatta beslut utan den som är jävig.⁸⁵

2.7 Jävsregeln i skollagen

I 29 kap. 10 § SkoL stadgas att vid handläggning av ärenden som innebär myndighetsutövning mot någon enskild ska i bestämmelsen angivna regler i förvaltningslagen tillämpas. Det gäller oavsett om det är en kommun, ett landsting eller en enskild som är huvudman för skolverksamheten.

Förvaltningslagen är annars i enlighet med 1 § FL tillämplig på förvaltningsmyndigheters och domstolars handläggning av förvaltningsärenden och inte på enskilda. 13-30 §§ FL är i enlighet med 31 § FL normalt inte heller tillämpliga på ärenden i kommun eller landsting som överklagas enligt 10 kap. KL. För ärenden hos kommun och landsting som inte överklagas genom laglighetsprövning enligt 10 kap. KL är däremot förvaltningslagen tillämplig.⁸⁶ I enlighet med 29 kap. 10 § SkoL blir

⁸² SOU 1968:27, s. 134f; Lindquist, Losman, Lundin, Madell, 2017, s. 187f.

⁸³ Prop. 1971:30 s. 357; Dalman m.fl., 2011, s. 427.

⁸⁴ Hellners och Malmqvist, 2010, s. 162; Dalman m.fl., 2011, s. 427.

⁸⁵ Dalman m.fl., 2011, s. 427.

⁸⁶ Prop. 2009/10:165 s. 598.

angivna regler i förvaltningslagen tillämpliga på dessa olika ärenden inom skolan.⁸⁷

Att åstadkomma en i så hög grad möjlig enhetlig reglering för de olika skolformerna var en viktig princip vid utformningen av skollagen. Den gemensamma regleringen för fristående och offentliga skolor ansågs vara av betydelse för att säkerställa kvalitet, likvärdighet och rättssäkerhet inom skolverksamheten oavsett huvudman. Eleverna skulle tillförsäkras en saklig och allsidig undervisning av utbildade lärare samt hjälp vid behov i såväl skola med offentlig som enskild huvudman.⁸⁸ Rätten till en likvärdig utbildning som stadgas i 1 kap. 8 § SkoL innebär däremot varken ett krav på en totalt jämlig fördelning av resurser eller ett krav på att utbildningen är likadant utformad. Istället kan individuella förutsättningar styra hur en skola ska nå målen.⁸⁹

Motiven bakom 29 kap. 10 § SkoL framstår ha varit att stärka elevernas rättssäkerhet och öka enhetligheten i lagstiftningen. När en enskild godkänns som huvudman innebär det att den enskilde övertar åtaganden som innebär myndighetsutövning. Med syfte att värna om elevernas rättssäkerhet ansåg lagstiftaren därför att grundläggande regleringar i förvaltningslagen skulle göras tillämpliga på uppgifter som innebär myndighetsutövning oberoende av huvudman.⁹⁰

För skolor med enskild huvudman har till skillnad från kommunala skolor även förvaltningslagens jävsregler i enlighet med 29 kap. 10 § andra stycket SkoL gjorts tillämpliga på ärenden som avser myndighetsutövning mot enskild. För skolor med kommun eller landsting som huvudman framgår enligt förarbetena till skollagen jävsregler i kommunallagen.⁹¹ I 29 kap. 10 § fjärde stycket SkoL stadgas dock ett undantag som innebär att vad som i övrigt framgår av 29 kap. 10 § SkoL inte gäller vid betygssättning. Regler

⁸⁷ Prop. 2009/10:165 s. 928.

⁸⁸ Prop. 2009/10:165 s. 206f.

⁸⁹ Prop. 2009/10:165 s. 229.

⁹⁰ Prop. 2009/10:165 s. 598; Lerwall, 2016, s. 212.

⁹¹ Kommunallagens jävsreglers tillämpning på betygssättning diskuteras i kapitel 3.2.

om handläggningen vid betygssättning finns istället i 3 kap. och respektive skolformskapitel i skollagen.⁹² Det innebär att förvaltningslagens jävsregler inte är tillämpliga vid betygssättning i fristående skolor.

Enligt Lerwall är undantaget i 29 kap. 10 § fjärde stycket SkoIL en konsekvens av att lagstiftaren har fäst vikt vid att de i regleringen avsedda besluten ska vara överklagbara. Då beslut om betyg inte är överklagbara undantas de enligt Lerwall.⁹³ Regeringen ansåg att överklagandeförfarandet enligt skollagen skulle vara enhetligt. Detta i enlighet med principen om en så långt som möjligt gemensam reglering.⁹⁴ I 29 kap. 11 § SkoIL stadgas således att i ärenden där beslut får överklagas enligt 28 kap. SkoIL ska utöver vad som följer av 29 kap. 10 § SkoIL också 23-25 och 30 §§ FL tillämpas. Genom hänvisningen till 29 kap. 10 § SkoIL har regeringen fäst avseende vid att också de regler som anges i 29 kap. 10 § SkoIL ska vara tillämpliga på överklagbara beslut. Om betygssättning inte skulle undantas i 29 kap. 10 § fjärde stycket skulle de angivna reglerna i 29 kap. 10 § SkoIL vara tillämpliga på betygssättning, men däremot inte de regler som anges i 29 kap. 11 § SkoIL.

Att skollagen har utformats på detta sätt får konsekvenser för den rättssäkerhet som eleverna genom jävsreglernas tillämplighet skulle ha kunnat tillförsäkras vid betygssättningen. Utformningen får också konsekvenser för den eftersträlvade enhetligheten i skollagstiftningen.⁹⁵

⁹² Prop. 2009/10:165 s. 929.

⁹³ Lerwall, 2016, s. 212.

⁹⁴ Prop. 2009/10:165 s. 598.

⁹⁵ Lerwall, 2016, s. 212f.

3 Fristående och kommunal skola

3.1 Fristående skola

Av 1 kap. 1 § första stycket SkoL framgår det att utbildning inom skolväsendet anordnas av det allmänna och av enskilda. Av andra stycket framgår att det finns ett antal olika skolformer, två av dessa är grundskola och gymnasieskola. En fristående skola är enligt 1 kap. 3 § SkoL en skolenhet vid vilken en enskild bedriver utbildning i någon av de i bestämmelsen uppräknade skolformerna. Som enskild huvudman kan bolag, föreningar, stiftelser, registrerade trossamfund, enskilda individer och juridiska personer som tillhör kommun, landsting eller staten kvalificera sig enligt 2 kap. 5 § första stycket SkoL.⁹⁶ För att ett bolag eller en förening, där en kommun eller ett landsting äger aktier eller andelar eller på annat sätt har ett rättsligt inflytande över verksamheten ska godkännas som enskild huvudman ställs ytterligare krav upp i 2 kap. 6 § SkoL. Kraven innebär att bolaget eller föreningen inte får vara helägt av en eller flera kommuner eller landsting, att det krävs samverkan mellan privat aktör och kommun eller landsting och skolan ska uppfylla högre krav än andra fristående skolor vad gäller dess bidrag till det redan existerande skolutbudet.⁹⁷ Bolag och stiftelser som ägs av stat eller kommun är att se som privaträttsliga subjekt och inte som myndigheter.⁹⁸

I enlighet med 2 kap. 7 § SkoL är det Statens Skolinspektion som har att pröva ansökningar om huvudmannaskap för grundskola och gymnasieskola. I ärenden där Skolinspektionen inte har ansvaret ligger det på den kommun där undervisningen avses ta plats.⁹⁹ Som ovan framgår är förvaltningslagens regler om jäv tillämpliga i ärenden som avser myndighetsutövning mot

⁹⁶ Prop. 2009/10:165 s. 643; jfr. RÅ 2008 ref. 29, s. 179f.

⁹⁷ Prop. 2009/10:165 s. 644f.

⁹⁸ Lundell, och Strömberg, *Allmän förvaltningsrätt*, 2014, s. 31.

⁹⁹ Prop. 2009/10:165 s. 645f.

någon enskild enligt 29 kap. 10 § andra stycket SkoL. Enligt undantaget i 29 kap. 10 § fjärde stycket gäller jävsreglerna dock inte vid betygssättning.

3.2 Kommunal skola

Till skillnad från enskilda som enligt 2 kap. 5 § första stycket SkoL efter ansökan får godkännas som huvudmän är kommuner enligt 2 kap. 2 § första stycket SkoL huvudmän för bland annat grund- och gymnasieskola.

Kommunen har ett ansvar för skolverksamheten som fristående skolor inte har. Fristående skolor kan gå i konkurs eller stängas, men kommunen har ett ansvar att tillhandahålla skolplatser.¹⁰⁰ I 2 kap. 18 § första stycket RF stadgas nämligen att barn som omfattas av allmän skolplikt har rätt till kostnadsfri utbildning. Regeln innebär en skyldighet för det allmänna att säkerställa en rätt till undervisning i allmän skola. Regeln gäller således inte en rätt till undervisning i fristående skola.¹⁰¹

Av 2 kap. 2 § SkoL framgår det att en kommun ska ha nämnder som utför de uppgifter kommunen har enligt skollagen. För nämndledamöter och anställda i ärenden hos nämnd är jävsreglerna i 6 kap. 24-27 §§ KL tillämpliga. I vissa ärenden som ankommer på den ansvariga skolnämnden får denna enligt 6 kap. 33 § SkoL uppdra åt ett utskott, en ledamot, en ersättare eller en anställd hos kommunen att fatta beslut på nämndens vägnar. Ärenden av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt som innebär myndighetsutövning mot enskild får däremot i enlighet med 6 kap. 34 § KL inte delegeras. Sådana ärenden kan exempelvis röra beslut om avstängning från gymnasieskola och beslut om vitesföreläggande mot vårdnadshavare som inte har uppfyllt sina skyldigheter för att skolpliktig elev ska fullfölja sin skolgång.¹⁰²

Vissa uppgifter som ankommer på rektor och lärare i en skolenhet delegeras dock inte från skolnämnden, utan stadgas direkt i skollagen. Exempelvis

¹⁰⁰ Lerwall, 2016, s. 196f.

¹⁰¹ Prop. 1993/94:117 s. 27.

¹⁰² Dalman m.fl., 2011, s. 448.

stadgas direkt i 3 kap 16 § första stycket SkoLL att betyg ska beslutas av den eller de lärare som bedriver undervisningen vid den tidpunkt när beslut ska sättas. Rektorn ska under angivna omständigheter i 3 kap. 16 § andra stycket SkoLL fatta beslutet istället för lärarna. Skolverksamheten ligger under den ansvariga skolnämnden i kommunen. Rektor och lärare som personal på den kommunala skolan är anställda av nämnden. Skolverksamheten är således en del av den förvaltningsmyndighet som nämnden utgör.¹⁰³ Trots att lärares betygssättning inte sker genom delegation av skolnämnden, är det därför ärenden som handläggs inom den förvaltningsmyndighet som nämnden utgör och bör således omfattas av begreppet ärende hos nämnd. Därför är kommunallagens jävsregler tillämpliga på lärares beslut om betyg.

¹⁰³ Lerwall, 2016, s. 198f; SOU 2010:96, s. 54.

4 Regeringsformen och skolan

I 1 kap. 2 § första stycket RF stadgas att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. I andra stycket framgår att den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Särskilt ska det allmänna trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg, trygghet och goda förutsättningar för hälsa. Regeln stadgar regeringsformens målsättningar.¹⁰⁴

De sociala rättigheter som stadgas i andra stycket kräver åtgärder och resurser från det allmänna. På grund av den problematik det skulle orsaka att garantera att enskildas varierande behov tillgodoses eller att i grundlagen stadga en bindande minimistandard, har det inte ansetts lämpligt att göra andra stycket rättsligt bindande.¹⁰⁵ Till skillnad från reglerna i 2 kap. RF är målsättningsstadgandet i 1 kap. 2 § RF inte heller i övrigt bindande.¹⁰⁶ Bestämmelsen ska, trots att den främst är att betrakta som en instruktion till det allmänna, däremot kunna utgöra ett stöd för tolkning av andra rättsregler.¹⁰⁷ De värden som framgår av bestämmelsen har enligt en offentlig utredning från 2016 också fått viss betydelse i rättspraxis. Samma utredning har även funnit skäl att anse att bestämmelsens första- femte stycken ska gälla för såväl kommunala som fristående skolor.¹⁰⁸

4.1 Kravet på saklighet och opartiskhet

Av 1 kap. 9 § RF framgår att domstolar, offentliga myndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter i sin verksamhet ska beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet. Genom grundlagsrevisionen år 2010 förtydligades att kraven i 1 kap. 9 § RF också

¹⁰⁴ Prop. 2009/10:80 s. 246.

¹⁰⁵ SOU 1975:75, s. 163f; prop. 1975/76:209 s. 128.

¹⁰⁶ Lundell, Bengt och Strömberg, Håkan, *Sveriges författning*, 22., uppdaterade uppl., Studentlitteratur, Lund, 2016, s. 23.

¹⁰⁷ Prop. 2001/02:72 s. 24.

¹⁰⁸ SOU 2016:4, s. 42f. och s. 266f.

är tillämpliga på privata aktörer när de utför förvaltningsuppgifter som har överlämnats till dem.¹⁰⁹

Kravet på saklighet i 1 kap. 9 § RF innebär i grund och botten att en myndighet behöver ha lagstöd för beslut som påverkar enskilda. Regeln har dock en vidare funktion än att utgöra ett krav på lagstöd. Den säkerställer att irrelevant fakta inte används som underlag för myndighetens beslut. Trots att lagregler specificerar vilka sakförhållanden som får beaktas vid ett beslut kan irrelevant fakta såsom den enskildes beteende ändå påverka. Likaså kan lagregeln vara vag i sin specificering av vilka sakförhållanden som är relevanta.¹¹⁰ JK har exempelvis i ett ärende om antagning till en kurs vid ett universitet funnit att universitetet agerat felaktigt. Universitetet hade redan vid antagningen beslutat att inte ge sökanden tillträde till kursen. Sökanden antogs komma att orsaka problem under kursen. JK fann att universitetet hade grundat beslutet på förhållanden som låg utanför vad som skulle beaktas enligt högskolelagen.¹¹¹ Beslutet hade således grundats på osakliga beaktanden.¹¹²

Kravet på saklighet avser alltså vilka förhållanden ett beslut får grunda sig på. Det skiljer sig från kravet på opartiskhet som avser hur förhållandet mellan myndighetsperson och enskild uppfattas utifrån. Denna objektiva aspekt har sin grund i allmänhetens förtroende för den beslutsfattande institutionen.¹¹³ Exempelvis fann JK i ett annat ärende att det förelåg skäl att ifrågasätta att två läkare som tidigare hade varit involverade i ett ärende på nytt involverades i samma ärende. Enligt JK var det av betydelse att undvika att misstankar om bristande opartiskhet för de båda läkarna skulle uppstå.¹¹⁴ Jävsreglerna bygger enligt Thomas Bull på 1 kap. 9 § RF och är enligt JO

¹⁰⁹ Prop. 2009/10:80 s. 247.

¹¹⁰ Bull, Thomas, "Objektivitetsprincipen". I: *Offentlighetsprinciper* (red. Lena Marcusson), 2. Uppl., Iustus, Uppsala, 2012, s. 101f.

¹¹¹ JK dnr 3868-99-20, beslut 26 maj 2000.

¹¹² Bull. I: *Offentlighetsprinciper* (red. Lena Marcusson), 2012, s.114.

¹¹³ Bull. I: *Offentlighetsprinciper* (red. Lena Marcusson), 2012, s.103.

¹¹⁴ JK dnr 2491-98-21, beslut 21 juni 2000, se särskilt rubriken den andra rättsmedicinska undersökningen.

ett uttryck för den objektivitetsprincip som regeln stadgar.¹¹⁵ Jävsreglerna är däremot mer specifika.¹¹⁶

4.2 Förvaltningsuppgifts överlämnande till fristående skola

Att förvaltningsuppgifter får överlämnas från det allmänna att utföras av enskilda stadgas i 12 kap. 4 § andra stycket RF. För att en enskild ska få överta förvaltningsuppgifter som innebär myndighetsutövning mot en enskild krävs lagstöd. Myndighetsutövning är en bestämd del av den offentliga förvaltningen och uppgifter som innebär myndighetsutövning är att uppfatta som offentliga förvaltningsuppgifter.¹¹⁷ Betygssättning innebär myndighetsutövning.¹¹⁸ Således är betygssättning att betrakta som en offentlig förvaltningsuppgift. Uppfattningen om ett överlämnande av en förvaltningsuppgift kan ske till en skola med enskild huvudman tycks ha förändrats över tiden.

Landelius menade i en artikel 2006 att ett överlämnande av en förvaltningsuppgift i enlighet med regeringsformens terminologi antagligen inte kunde ske vid godkännandet av en friskola. Anledningen hon anförde var att Skolverket¹¹⁹ och inte kommunen godkänner friskolor.¹²⁰ Lerwall tar i en artikel från 2013, en annan ståndpunkt än Landelius. Hon anser att en enskild i enlighet med 12 kap. 4 § RF övertar förvaltningsuppgifter när Skolinspektionen i enlighet med 2 kap. 5 och 7 §§ SkoL godkänner den enskilde som huvudman. Slutsatsen baserar hon på att utbildningen i fristående skolor motsvarar kriterier på vad som enligt Lena Marcusson

¹¹⁵ Bull. I: *Offentligrättsliga principer* (red. Lena Marcusson), 2012, s.103; JK dnr. 297-02-21, beslut 29 januari 2002.

¹¹⁶ Lerwall, 2016, s. 213.

¹¹⁷ Jfr. Marcusson, Lena, *Offentlig förvaltning utanför myndighetsområdet*, Iustus, Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1989, s. 61f.

¹¹⁸ Prop. 2009/10:165 s. 297.

¹¹⁹ Idag är det Statens Skolinspektion som godkänner enskilda som huvudmän.

¹²⁰ Landelius, Ann-Charlotte, ”Kommunala och fristående skolor – en rättslig jämförelse”. I: *Förvaltningsrättslig tidskrift* nr. 3 2006 s. 295.

utgör en förvaltningsuppgift.¹²¹ Åsa Örnberg kommer i sin doktorsavhandling från 2014 också fram till slutsatsen att enskilda genom Skolinspektionens godkännande enligt 2 kap. 5 och 7 §§ SkoLL överlämnas förvaltningsuppgift att bedriva undervisning i enlighet med 12 kap. 4 § RF. Hon anför bland annat det i förarbetena till skollagen framgår att Skolinspektionens godkännande av enskild som huvudman för skolverksamhet medför att uppgifter som innebär myndighetsutövning överlämnas till den enskilde huvudmannen.¹²²

Lagstiftarens syfte tycks ha varit att överlämna förvaltningsuppgifter direkt till enskilda grundat på 12 kap. 4 § RF med stöd i 2 kap. 5 och 7 §§ SkoLL. En sådan lagstiftning möjliggör att uppgifter som innebär myndighetsutövning, exempelvis betygssättning, överlämnas direkt till personal i såväl privat som kommunal skola istället för att kommunerna ska ha befogenhet att delegera uppgiften.¹²³ Det framstår därför som rimligt att ansluta sig till Örnbergs och Lerwalls slutsatser. En konsekvens av den slutsatsen är att när förvaltningsuppgifter utförs i privat skolverksamhet gäller också kraven på saklighet och opartiskhet i 1 kap. 9 § RF.¹²⁴

4.3 Överträdelse av 1 kap. 9 § RF

Vad gäller tillämpningen av 1 kap. 9 § RF har regeln både en direkt och en indirekt betydelse. Den bidrar till förståelsen av exempelvis jävsregleringarna, men kan enligt Bulls studie av praxis även tillämpas som grund för kritik eller straff- och arbetsrättsliga ingrepp mot personer som vidtar förvaltningsuppgifter.¹²⁵ Straffrättsliga och skadeståndsrättsliga ingrepp har dock inte ansetts kunna grundas på enbart 1 kap. 9 § RF. Det har istället krävts ytterligare lagstöd såsom tjänstefel enligt 20 kap. 1 §

¹²¹ Lerwall Lotta, ”Fristående skolor och regeringsformen-om innebörden av ”det allmänna”. I: *Förvaltningsrättslig tidskrift* nr. 3 2013 s. 268.

¹²² Örnberg, Åsa, *Kommunal verksamhet genom privaträttsliga subjekt*, Jure, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2014, Stockholm, 2014, s. 28; Prop. 2009/10:165 s. 598.

¹²³ Se kapitel 3.2 där det redogörs för att uppgifter i skollagen, däribland betygssättning har överlämnats direkt till rektor och lärare.

¹²⁴ Lerwall. I: *Förvaltningsrättslig tidskrift* nr. 3 2013 s. 270; jfr. Marcusson, 1989, s. 401.

¹²⁵ Bull. I: *Offentlighetsprinciper (red. Lena Marcusson)*, 2012, s. 129f.

brottsbalken (1962:700) (BrB) eller skadeståndsansvar enligt 3 kap. 2 eller 3 §§ skadeståndslagen (1972:207) (SkL).¹²⁶ Tjänstefel enligt 20 kap. 1 § BrB begår den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften. Både offentliga och enskilda aktörer kan begå tjänstefel.¹²⁷ Enligt 3 kap. 2 § SkL kan stat eller kommun bli skadeståndsansvarig för person-, sak-, ren förmögenhetsskada och kränkning vid myndighetsutövning för vars fullgörande stat eller kommun svarar. Detta gäller enligt förarbetena också för myndighetsutövning som delegerats till enskild aktör. Uppgiften ska dock vara ett naturligt led och innebära myndighetsutövning i en motsvarande offentlig verksamhet.¹²⁸

Det finns däremot en möjlighet att Högsta Domstolen (HD) har öppnat en möjlighet för skadeståndsanspråk grundat direkt på regeringsformen. Det relevanta målet gällde ett skadeståndsanspråk mot staten på grund av en avregistrering av den enskildes svenska medborgarskap. HD fäste i sin bedömning av anspråket vikt vid medborgarskapets betydelse. Rätten att inte få sitt medborgarskap avskrivet enligt 2 kap. 7 § andra stycket RF, är absolut. Medborgarskapet lägger grunden för det folkstyre som stadgas i 1 kap. 1 § RF och ger rätt att delta i val till riksdagen. Det utgör också ett rättsligt förhållande mellan stat och enskild som grundar såväl rättigheter som skyldigheter. Dessutom utgör medborgarskapet ett krav för vissa offentliga anställningar såsom polis och domare. En avregistrering av medborgarskapet betyder att den enskilde förtas de rättigheter som medborgarskapet innebär. De negativa konsekvenserna ansåg HD inte kunde mätas med normala mått. Således fann HD att övervägande skäl förelåg för att staten skulle bedömas ha ett skadeståndsansvar, trots att särskilt lagstöd för ett sådant anspråk saknades.¹²⁹

¹²⁶ Lerwall, Lotta, ”JO och 1 kap. 9 § regeringsformen”. I: *JO – Lagarnas väktare* (red. Jesper Ekroth och Kjell Swanström), Riksdagens ombudsmän - JO i samarbete med Riksbankens jubileumsfond, Stockholm, 2009, s. 235f; AD 1984 nr 79, s. 515.

¹²⁷ Lundell och, Strömberg, *Allmän förvaltningsrätt*, 2014, s. 32; prop. 1988/89:113 s. 14.

¹²⁸ Prop. 1972:5 s. 506.

¹²⁹ NJA 2014 s. 323, se särskilt s. 329ff.

5 Betygsättning

Att betygsättningen ska vara rättvis och likvärdig ansågs naturligt i förarbetena till skollagen. Betygsättningen som är knuten till urvals- och behörighetsbestämmelser har en betydelse för elevernas framtidsutsikter. Beslut om betyg har således en rättsverkan för eleverna och innebär myndighetsutövning.¹³⁰ Undervisningen i sig anser Strömberg och Lundell dock inte utgöra myndighetsutövning.¹³¹

Som har redogjorts för ovan stadgas det direkt i skollagen att det är den undervisande läraren som ska fatta beslut om betyg. Den som har beslutat om betyget ska enligt 3 kap. 17 § SkoL på begäran av elev eller dennes vårdnadshavare också informera om grunden för betyget. Skolan och lärare har även ett ansvar enligt 3 kap. 15 § SkoL att i början av en kurs eller ett ämne informera eleverna om de kunskapskrav och målssättningar som är aktuella för ämnet och kursen. Genom regleringen ville man förbättra den information som skall ges till eleverna och på så sätt undvika missförstånd om betygssättningen.¹³²

Avsikten i skollagen var att gemensamma regler för betygsättningen skulle gälla för de olika huvudmännen. Möjlighet för undantag ansågs dock befogat för fristående skolor som har en alternativ pedagogisk metod. Syftet med betyg är att spegla hur väl en elev motsvarar de nationella kunskapskraven och hur kvalitativ den kunskap eleven har är. Att kunskapskraven är vägledande för betygssättningen framgår också direkt av lagstiftningen i 10 kap. 19 och 20 §§ SkoL avseende grundskolan och 15 kap. 24 § SkoL avseende gymnasieskolan. Själva bedömningen som görs av elevens kunskaper ska baseras på olika komponenter såsom observationer, samtal, utförda arbetsuppgifter, både individuella och i

¹³⁰ Prop. 2009/10:165 s. 297.

¹³¹ Strömberg och Lundell, *Allmän Förvaltningsrätt*, 2014, s. 20.

¹³² Prop. 2009/10:165 s. 300.

grupp, samt nationella och lokala prov. Bedömningen åsyftar också till att kunna ge uppgifter om hur elevens fortsatta utveckling bör ske.¹³³

Det är rektorn vid en skolenhet som enligt 2 kap. 9 och 10 §§ SkoL leder det pedagogiska arbetet vid skolenheten, beslutar om enhetens inre organisation och ansvarar för resursfördelningen. Rektorn har i enlighet med 3 kap. 14 § SkoL ett ansvar för att betygssättningen sker i enlighet med skollagen och andra författningar. Regeln tydliggör det ansvar som rektor har för en likvärdig och rättvis betygssättning. Rektorn bär ett allmänt ansvar för den pedagogiska verksamhet som bedrivs i skolan. Rektorn har också ett ansvar att bistå skolans lärare så att dessa känner till vilka regler som gäller för betygssättningen och att de får stöd för att kunna besluta om likvärdiga och rättvisa betyg.¹³⁴ Studier från Skolinspektionen visar dock att rektorer inte alltid tar detta ansvar, utan istället lämnar över ansvaret för betygssättningen till de anställda lärarna.¹³⁵

Som framgår ovan har verksamheten att hålla i en lektion benämnts som faktiskt handlande, vilket får till följd att undervisning inte omfattas av förvaltningslagens jävsregler.¹³⁶ Det finns dock skäl att se lärares löpande bedömning av elevernas prestationer under undervisningen som ärendehandläggning snarare än faktiskt handlande. Det framgår av Scheutz slutsatser om examination och betygssättning i högskolan. Lärares examination av eleverna syftar till att skapa ett underlag för beslut om betyg och kan därför ses som handläggning av ett ärende snarare än faktiskt handlande.¹³⁷ Visserligen talar svårigheterna att skilja på moment som bildar underlag för betygssättningen och moment som enbart utgör undervisning emot denna slutsats, men skälen för att se lärares bedömning

¹³³ Prop. 2009/10:165 s. 297f.

¹³⁴ Prop. 2009/10:165 s. 299.

¹³⁵ Statens Skolinspektion, ”Samverkan för en likvärdig bedömning- Ombedömning av nationella prov 2015- Redovisning av regeringsuppdrag Dnr U2014/7535/GV”, s. 34.

¹³⁶ Se kapitel 2.4.

¹³⁷ Scheutz, Sverker, ”När börjar ett betygsårende”. I: *Allmänt och enskilt - offentlig rätt i omvandling: festskrift till Lena Marcusson (red. Bull, Thomas, Lundin, Olle och Rymning, Elisabeth)*, Iustus, Uppsala, 2013, s. 318 och s. 331f; jfr. Hellners och Malmqvist, 2010, s. 38f.

som ärendehandläggning väger tyngre.¹³⁸ Betygsbedömning i grund- och gymnasieskola grundar sig också på flertalet olika moment.¹³⁹ Därför finns det goda skäl för att bedömningen av dessa moment ska ses som ärendehandläggning.

5.1 Betygsättning i praktiken

Enligt Alli Klapp behöver den betygssättande läraren tolka styrdokument, kunskapskrav och kursplaner för att utforma undervisningen. Läraren behöver också tolka elevens prestationer i enskilda moment och väga samman dessa. Således är bedömningssystemet beroende av lärarens tolkningar. Läraren har i sin bedömning av vilket betyg en elev har uppnått att göra avvägningar och tolka de relevanta kunskapskraven.¹⁴⁰ De specifika kunskapskraven baseras på så kallade värdeord som inte varierar i någon större grad mellan olika betygssteg och därför lämnar läraren att tolka betydelsen och skillnaden mellan dem.¹⁴¹ I sin bedömning har läraren enligt läroplanerna för grund- och gymnasieskola att använda sig av all tillgänglig information om elevens kunskaper i förhållande till kunskapskraven.¹⁴² Det ger läraren ett stort tolkningsutrymme när han eller hon ska väga samman elevens kunskaper inför beslutet om betyg. Att bedöma elevernas prestationer ställer krav på läraren att beakta olika faktorer, till exempel tillåtna hjälpmedels verkan, lärarens föreliggande kunskap om eleven och det faktum att irrelevant egenskaper som elevens uppvisade intresse och attityd kan påverka lärarens bedömning.¹⁴³

¹³⁸ Scheutz. I: *Allmänt och enskilt - offentlig rätt i omvandling: festskrift till Lena Marcusson* (red. Bull, Thomas, Lundin, Olle och Rynning, Elisabeth), 2013, s. 333f.

¹³⁹ Jfr. Prop. 2009/10:165 s. 297f; jfr. Klapp, Alli, *Bedömning, betyg och lärande*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015, s. 133f.

¹⁴⁰ Klapp, 2015, s. 126.

¹⁴¹ Klapp, 2015, s. 127ff.

¹⁴² Skolverket, "Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 – Reviderad 2016", s. 18; Skolverket, "Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan 2011", s. 15.

¹⁴³ Klapp, 2015, s. 131f.

Bengt Selgheds doktorsavhandling i pedagogik visar att lärare tar hänsyn till bland annat personliga egenskaper och beteende i betygsbedömningen.¹⁴⁴ Studien var visserligen begränsad till intervjuer med 30 lärare.¹⁴⁵ Av dessa väjde ungefär 25 procent av lärarna in beteende och personliga egenskaper i betygsunderlaget. Också andra faktorer som skolorganisatoriska aspekter, externa krav och förväntningar samt lärarens personliga åsikter kan påverka betygsättningen. Studiens resultat, att lärare väger in personliga egenskaper och beteende i bedömningen, har även motsvarighet i internationell forskning. Det tyder enligt Selghed på att sådana tendenser bland lärare existerar internationellt.¹⁴⁶

Ett exempel på när lärare väger in personliga egenskaper i betygsunderlaget är kompensatorisk betygssättning. En lärare kan välja att kompensera elevens bristande ämneskunskaper med andra kompetenser i syfte att eleven ska nå ett godkänt betyg och inte förlora sin motivation för skolan.¹⁴⁷ I en rapport från skolinspektionen avseende bedömningar av nationella prov har man också sett antydning till att flertalet lärare tenderar att brista i objektivitet vid bedömning av provsvar på det undersökta nationella provet när de är medvetna om att provet har skrivits av lärarens egna elever.¹⁴⁸ Att elever belönas för sina personliga egenskaper kan riskera att leda till att de prioriterar sådana kompetenser framför ämneskunskaper. Personliga egenskaper, så kallade socioemotionella kompetenser såsom intresse, motivation, ambition, självkänsla, konflikthantering, disciplin, uthållighet, hjälpsamhet i klassrummet, förmåga att komma i tid och förmåga att reglera sina känslor har däremot sannolikt även en inverkan på elevernas inställning till att tillgodogöra sig kunskaper i skolan. De bör därför enligt Klapps mening utgöra ett element i undervisningen.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Selghed, Bengt, *Ännu icke godkänt: lärares sätt att erfara betygssystemet och dess tillämpning i yrkesutövningen*, Lärarutbildningen, Malmö Högskola, Diss. Lund: Lunds universitet, 2004, Malmö, 2004, s. 195.

¹⁴⁵ Selghed, 2004, s. 175.

¹⁴⁶ Selghed, 2004, s. 195f.

¹⁴⁷ Klapp, 2015, s. 74f.

¹⁴⁸ Statens Skolinspektion, ”Samverkan för en likvärdig bedömning- Ombedömning av nationella prov 2015- Redovisning av regeringsuppdrag Dnr U2014/7535/GV”, s. 33.

¹⁴⁹ Klapp, 2015, s. 61 och s. 82f.

5.2 Rättelse och ändring av beslut om betyg

I enlighet med 3 kap. 19 § SkoL har rektor befogenhet att rätta beslut om betyg som innehåller en uppenbar oriktighet. Innan rättelsen görs ska eleven och dennes vårdnadshavare få möjlighet att yttra sig om det inte är obehövt. Regeln baseras på äldre praxis som innebär att rättelse av betyg kan ske med tillämpning av 26 § FL. Regeln innebär att rektor kan rätta till uppenbara oriktigheter på grund av skrivfel och liknande misstag, men däremot inte fel som beror på en felaktig bedömning i ärendet.¹⁵⁰

För att även kunna korrigera felaktiga betyg på grund av en bristande bedömning infördes en regel i 3 kap. 20 § SkoL med 27 § FL som förebild. Av regeln framgår att om den eller de som har fattat ett beslut om betyg finner att beslutet är uppenbart oriktigt på grund av nya omständigheter eller annan anledning ska den eller de ändra betyget, om det kan ske snabbt och enkelt. Betyget får dock inte sänkas. En uppenbar felaktighet kan exempelvis bestå i att läraren inte har beaktat visst underlag för betyget eller har bedömt en elevs frånvaro på ett sätt som strider mot grunderna för bedömningen. I förarbetena ansågs regeln vara befogad på grund av den viktiga rättssäkerhetsprincip som möjligheten till ändring utgör.¹⁵¹ Det ska tilläggas att rektor enligt bestämmelsens andra stycke ska vidta ändringen istället för den eller de som satt betyget om läraren eller någon av dem inte längre är anställd vid skolan, förhindrad av liknande skäl eller om flera personer tillsammans har beslutat om betyget, de inte kan komma överens. I en offentlig utredning har det också föreslagits att rektor ska granska ett satt betyg, när betygssättande lärare har avvisat en elevs begäran om ändring enligt 3 kap. 20 § SkoL.¹⁵² Förslaget har dock inte lett till en sådan lagändring.

¹⁵⁰ Prop. 2009/10:165 s. 300.

¹⁵¹ Prop. 2009/10:165 s. 300f.

¹⁵² SOU 2010:96, s. 101f.

Trots att 3 kap. 20 § SkoL är utformad efter 27 § FL finns det skäl att ifrågasätta om reglerna ska tillämpas likadant. I förarbetena till 27 § FL framgår att regeln ska uppfattas som ett minimikrav på när ett beslut ska omprövas. Myndigheterna ska dessutom i enlighet med principer som har utvecklats i praxis kunna vidta en omprövning i andra fall.¹⁵³ I praxis har myndighetens skyldighet att göra en omprövning breddats till att på parts begäran göra en ny prövning av betungande beslut. Denna omprövningsskyldighet föreligger oavsett om beslutet är uppenbart felaktigt eller inte. Hur omfattande omprövningsskyldigheten är vid en sådan begäran är däremot inte helt klart.¹⁵⁴

Till skillnad från förarbetena till 27 § FL framgår det inte i skollagens förarbeten att 3 kap. 20 § SkoL ska uppfattas som ett minimikrav.¹⁵⁵ Kravet på att ändringen av betyget ska kunna ske snabbt och enkelt bör också spela en betydelse. I förarbetena läggs det nämligen vikt vid att sätta betyg inte ändras, eftersom de har betydelse vid antagningsförfarande till fortsatta studier.¹⁵⁶ Lerwall menar att felaktiga betyg ska kunna ändras, trots att de inte är uppenbart felaktiga, eftersom en sådan restriktiv tillämpning av möjligheten till ändring knappast skulle överensstämma med kravet på saklighet i 1 kap. 9 § RF. Förarbetena kan dock tolkas som att lagstiftaren inte har haft för avsikt att öppna för möjligheten att ändra ett betyg i andra fall än när det är uppenbart felaktigt.¹⁵⁷ Vilken skyldighet och vilken möjlighet lärare har att ändra ett betygsbeslut får därför anses vara oklart.

5.3 Överklagande av beslut om betyg

I 28 kap. SkoL stadgas vilka beslut som enligt skollagen är överklagbara. Andra beslut är enligt 28 kap. 18 § SkoL inte överklagbara, såvida de inte kan överklagas i enlighet med 10 kap. KL. När verksamhet i statlig eller

¹⁵³ Prop. 1985/86:80 s. 76.

¹⁵⁴ RÅ 1996 ref. 51, s. 208; Wall, Gustaf, *Rättskraft och korrektiv: en förvaltningsrättslig studie*, Uppsala universitet, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2014, Uppsala, 2014, s. 143.

¹⁵⁵ Jfr. Prop. 2009/10:165 s. 300f; jfr. DS 2009:25, s. 345f.

¹⁵⁶ Prop. 2009/10:165, s. 301.

¹⁵⁷ Lerwall, 2016, s. 214; jfr. Prop. 2009/10:165 s. 301.

kommunal regi drivs i privaträttslig form saknas dessutom möjlighet att överklaga beslut fattade av den juridiska personen.¹⁵⁸ Beslut om betyg i en fristående skola är således inte överklagbara, oavsett om huvudmannen för den fristående skolan är en privat aktör eller ägs av stat, kommun eller landsting. Däremot måste utredas vad som gäller för skolor med kommunal huvudman.

Ett beslut som har fattats av en anställd inom kommun på delegation av en nämnd är överklagbart enligt 10 kap. 2 § första stycket 2. KL eftersom beslutet är att betrakta som fattat av nämnden. Om den anställde inte har haft något rättsligt stöd för sitt agerande genom delegation eller annat beslut bör den anställdes beslut däremot inte vara överklagbart. Ett sådant beslut ska dock i regel anses vara en nullitet.¹⁵⁹ En lärare i kommunal skola är i enlighet med redogörelsen ovan anställd av kommunens skolnämnd. Som framgår av samma redogörelse fattar läraren däremot inte beslut på delegation av nämnden, utan med stöd direkt i skollagen.¹⁶⁰ Frågan är ifall beslutet kan anses fattat av nämnden och således få överklagas. Läraren har visserligen ett rättsligt stöd för sitt beslut, men det är inte nämnden som har fattat beslut om att överlämna befogenheten till läraren. Situationen skiljer sig således från de ärenden i vilka beslutsbefogenheten har delegerats från nämnden. Beslutet är därför inte kopplat till nämnden, men har ett rättsligt stöd. Det relevanta kriteriet för besluts överklagbarhet bör dock vara att beslutet är hänförligt till nämnden. Då det brister i denna förutsättning kan inte lärares beslut om betyg uppfattas som överklagbara enligt kommunallagen.

¹⁵⁸ Lundell och Strömberg, *Allmän förvaltningsrätt*, 2014, s. 30.

¹⁵⁹ Prop. 1990/91:117 s. 223f.

¹⁶⁰ Kapitel 3.2.

6 Avslutande diskussion

6.1 Jävssituationer vid betygssättning

Syftet med kapitel 6.1-6.5 är att redogöra för möjliga jävssituationer vid betygssättning, hur kommunallagens jävsregler i sådana fall bör tillämpas och hur förvaltningslagens jävsregler skulle ha tillämpats om de vore tillämpliga på betygssättning i fristående skolor. Liksom i redogörelsen av jävsreglerna i kapitel 2 behandlas jävsgrunderna i de båda lagarna gemensamt.

Det bör hållas i minnet att jävsreglernas syfte är att säkerställa en objektiv och opartisk handläggning av ärenden. I detta ligger även att de enskilda hyser ett förtroende för förvaltningen. Således kräver inte jävsregleringarna att den som handlägger ett ärende rent faktiskt agerat på ett icke opartiskt eller icke objektivt sätt, utan även förhållanden som är ägnade att rubba förtroendet för den handläggandes opartiskhet kan grunda jäv.¹⁶¹ Det innebär vad gäller lärares betygssättning att även situationer där ett förhållande objektivt sett kan uppfattas som en grund för orättvis betygssättning kan omfattas av jävsreglerna.

6.2 Sakägar- och intressejäv

Att någon annan än berörd elev skulle kunna ha ett sådant rättsligt intresse av betygssättningen att han eller hon kan inta partsställning i ärendet framstår inte som troligt. Det är elevens förutsättningar för fortsatta studier som påverkas av lärarens beslut om betyg och inte lärarens framtidsutsikter. Ett möjligt undantag är andra elever som anser sig missgynnade och orättvist behandlade i förhållande till den elev som har tilldelats ett alltför högt betyg. Missgynnandets rättsliga aspekt ligger i konkurrensnackdelen vid antagning till vidare studier. Ett sådant intresse hos andra elever har lagstiftaren däremot inte beaktat. Ett felaktigt betyg kan nämligen enligt 3 kap. 20 §

¹⁶¹ Kapitel 2.1.

Skoll inte sänkas och varken eleven eller någon annan kan överklaga ett beslut om betyg.

Till skillnad från sakägarjävet kräver intressejävet inte att läraren ska ha ett rättsligt intresse i saken. Att en lärare har ett intresse av att hans eller hennes elever presterar bra och uppnår höga betyg framstår som naturligt och som en konsekvens av den relation som utvecklas mellan lärare och elev under undervisningen. Som har belysts ovan finns det också en risk att lärare i olika situationer, bland annat för att motivera en elev beaktar elevens personliga egenskaper och beteende vid betygssättningen.¹⁶² Sådana intressen avseende elevens framgång tar dock inte intressejävet sikte på.

För att intressejäv ska aktualiseras krävs det istället att läraren eller närstående till honom eller henne kan väntas ha en synnerlig nytta eller skada av betygsbeslutet. Beslutet ska alltså kunna ha en reell inverkan på lärarens eller den närståendes personliga eller ekonomiska förhållanden.¹⁶³ De intressen som belystes i föregående stycke omfattas helt enkelt inte av intressejävet. Lärares betygsbeslut kan generellt inte anses påverka varken lärarens ekonomiska eller personliga förhållanden i en sådan utsträckning att jäv aktualiseras. Betygsbeslutet får nämligen inga reella konsekvenser för läraren, utan enbart för eleven.

För att illustrera när betygsbeslutet däremot skulle kunna ha sådana reella konsekvenser kan man använda ett fiktivt exempel. Anta att läraren antingen belönas eller bestraffas ekonomiskt av rektor eller huvudman beroende på hur eleverna presterar betygmässigt. Då föreligger en intressekonflikt för läraren där betygsbeslutet kan väntas få faktiska konsekvenser för hans eller hennes ekonomiska förhållanden. Det finns däremot inga belägg för att sådana situationer förekommer i praktiken.

¹⁶² Kapitel 5.1.

¹⁶³ Kapitel 2.5.1.

Med den föreslagna ändringen av sakägar- och intressejävet i förslaget till ny förvaltningslag kommer fler situationer att grunda jäv.¹⁶⁴ Det skulle dock krävas att läraren eller denne närstående påverkas i en inte oväsentlig utsträckning av beslutet för att intressejäv skulle föreligga. Det skulle således fortsatt krävas att betyget har faktiska konsekvenser för läraren eller dennes närstående. Vore förvaltningslagen tillämplig på betygssättning i fristående skolor skulle alltså intressejävet även efter ändringen inte aktualiseras vid betygssättning.

6.3 Släktskaps- och närståendejäv

När den betygssättande läraren också är förälder till den elev, vars prestationer ska betygsättas föreligger jäv på grund av släktskap. Att läraren i praktiken inte påverkas av släktförhållandet är irrelevant, eftersom förhållandet i sig utgör ett skäl för att ifrågasätta lärarens opartiskhet. Som framgår av RÅ 1995 ref. 65 föreligger däremot inte jäv om förälderns delaktighet i ärendehandläggningen inte påverkar barnet i en sådan utsträckning att förälderns opartiskhet kan anses rubbad.¹⁶⁵ Till skillnad från rektorns roll i ärendehandläggningen i RÅ 1996 ref. 65 har lärares beslut om betyg en direkt påverkan på elevens framtidsutsikter. Således bör bandet mellan förälder och barn alltid aktualisera jäv vid betygssättning. När det inte går att undvika att en förälder beslutar om betyg för sitt eget barn, exempelvis på en mindre ort, bör det vara möjligt att bortse från jävssituationen, förutsatt att ingen annan lärare än barnets förälder kan fatta beslutet utan onödigt uppskov.

Det finns förhållanden som är mer svårbedömda än det mellan förälder och barn. Exempelvis kan den betygssättande läraren ha ett mer avlägset släktband till eleven, tidigare ha varit i ett förhållande med en av elevens föräldrar eller vara elevens granne. Sådana förhållanden måste bedömas på de individuella omständigheterna i ärendet. I sådana fall är det avgörande för släktskapsjävet tillämpning om läraren kan bedömas vara närstående till

¹⁶⁴ Kapitel 2.3.1.

¹⁶⁵ Kapitel 2.5.1.

eleven. Indikationer på detta är att läraren stadigvarande sammanbor med eleven eller själv har ett barn som är sambo med eleven.¹⁶⁶ Således kan grannskaps och vänskapsförhållanden lätt exkluderas från släktskapsjävet omfattning. Om ett tidigare förhållande mellan läraren och elevens förälder kan aktualisera ett närståendejäv blir beroende av vilken relation läraren och eleven har haft. Pågick förhållandet innan eleven var född kan det inte vara en grund för närståendejäv. Istället bör det krävas omständigheter som att förhållandet nyligen har upphört efter att ha varat en längre tidsperiod, att läraren har varit sammanboende med eleven och står eleven nära. Att ett förhållande inte aktualiserar närståendejäv utesluter däremot inte att jäv enligt generalklausulen kan föreligga.

6.4 Ställföreträdar-, tvåinstans-, biträdes-, och ombudsjäv

Ställföreträdarjäv vid betygssättning kan föreligga om den betygssättande läraren eller närstående till denne också agerar som ställföreträdare för eleven. Så kan vara fallet när läraren eller närstående till denne är förmyndare för eleven. Ett sådant förhållande bör däremot snarare bedömas utifrån släktskaps- eller närståendejävet, eftersom en förmyndare i majoriteten av fallen också lär vara elevens förälder.¹⁶⁷

Tvåinstansjävet tar sikte på att en person som har befattat sig med den slutliga handläggningen av ett ärende i en underinstans befattar sig med samma ärende i en överinstans.¹⁶⁸ Således kan frågan om tvåinstansjäv för lärare aktualiseras om läraren har avslutat sin tjänst och arbetar i en högre instans. Beslut om betyg är inte överklagbara och betygsbeslutet kan inte på den vägen hamna hos en överinstans. Däremot lär tvåinstansjäv kunna aktualiseras på grund av tillsyn. Tvåinstansjävet skulle däremot inte ta sikte på om läraren var jävig vid betygssättningen av en elev, utan om läraren är jävig på grund av att han eller hon tidigare har befattat sig med ärendet.

¹⁶⁶ Kapitel 2.5.1.

¹⁶⁷ Kapitel 2.5.2.

¹⁶⁸ Kapitel 2.5.2.

Således blir tvåinstansjävet inte aktuellt för frågan om jäv vid betygssättning. Här ska tilläggas att kommunallagens jävsregler inte innefattar en regel om tvåinstansjäv.

För att ombuds- eller biträdesjäv ska aktualiseras krävs det att läraren har agerat som ombud eller biträtt eleven mot ersättning i betygsärendet.¹⁶⁹ Om läraren exempelvis mot ersättning har gett en elev som läraren också har att examinera och betygssätta privatundervisning är det en grund för biträdesjäv. Ett sådant förhållande bör däremot kunna ifrågasättas på andra grunder.

6.5 Generalklausul

Vilka fall som generalklausulerna i förvaltningslagens och kommunallagens jävsregler omfattar kan inte tydligt avgränsas. Varken förvaltningslagens eller kommunallagens generalklausul är avsedd att omfatta alla omständigheter som faller utanför resterande jävsgrunders omfång.¹⁷⁰ Det finns däremot olika situationer vid betygssättning som generalklausulerna kan omfatta.

I situationer där elev och lärare har ett förhållande som inte är så pass nära att klassas som närstående måste man fråga sig om enbart förhållandet är tillräckligt för att vara ägnat att rubba förtroendet för lärarens opartiskhet. Slutsatserna ovan om vilken betydelse de individuella omständigheterna i ett ärende har för jävsfrågan visar att förhållanden som ska prövas med grund i generalklausulerna inte regelmässigt ska anses utgöra skäl för ett rubbat förtroende för opartiskheten. Det avgörande blir istället vilken betydelse förhållandet har som omständighet i det individuella ärendet.¹⁷¹ Att det är de individuella omständigheterna som är avgörande är också en rimlig förklaring till att generalklausulernas tillämpningsområde är svårbestämt. En bedömning av de olika omständigheterna tillsammans måste således

¹⁶⁹ Kapitel 2.5.2

¹⁷⁰ Kapitel 2.5.3.

¹⁷¹ Kapitel 2.5.3.

göras för att avgöra om förtroendet för lärarens opartiskhet har rubbats. Faktorer som exempelvis bör beaktas vid en sådan bedömning är om läraren har ett förhållande till eleven som sträcker sig utanför klassrummet, om läraren har visat ett särskilt engagemang för eleven och om lärarens bedömningar av elevens prestationer inte återspeglar den verkliga prestationen.

Vad som också bör beröras under generalklausulen är lärarens tendenser att väga in elevens personliga egenskaper och beteende i betygsbedömningen. Att en lärare beaktar en elevs personliga egenskaper och beteende på så sätt att det antingen gynnar eller missgynnar elevens betyg framstår ur ett rättsligt perspektiv som problematiskt. Elevens personliga egenskaper kan däremot ha positiva pedagogiska effekter för inläringen.¹⁷² Här möts således pedagogiska och rättsliga aspekter, vilket kan antas försvåra utformningen av effektiva lagregler och andra författningar på området.

Det är ogrundat att utgå ifrån att alla lärare riskerar att brista i sin objektivitet i bedömningen av elevernas kunskaper. Enbart risken att läraren väger in irrelevanta fakta i betygsunderlaget är inte tillräckligt för att rubba förtroendet för lärarens opartiskhet. En sådan tillämpning skulle dessutom leda till att förhållandet mellan lärare och elev riskerar att bli en omständighet som automatiskt bidrar till ett bristande förtroende för lärarens opartiskhet. Betygssättning av den undervisande läraren skulle därmed försvåras och lärarens möjligheter att bedöma elevernas olika prestationer inskränkas. Istället är det de individuella omständigheterna som blir avgörande för jävsfrågan.

Att en lärare väger in elevens personliga egenskaper och beteende i betygsunderlaget motsvarar däremot inte någon av de typsituationer som generalklausulerna var avsedda att hantera.¹⁷³ Det innebär visserligen inte att ärenden där tendenserna framträder inte skulle kunna omfattas av

¹⁷² Kapitel 5.1.

¹⁷³ Kapitel 2.5.3.

jävsreglerna på grund av generalklausulernas breda tillämpningsområde. Man måste dock fråga sig om det i situationen faktiskt föreligger någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet för lärarens opartiskhet. Denna särskilda omständighet kan bestå i att läraren ställs inför motstridiga intressen som hindrar honom eller henne från att göra en opartisk och saklig bedömning.

För att undersöka om så kan vara fallet när en lärare väger in elevens personliga egenskaper i betygsbedömningen, utan att det föreligger ett förhållande mellan dem utanför klassrummet, kan ett typfall användas. En lärare kan inför beslut om betyg ställas inför valet att antingen underkänna en elev som inte har nått upp till kunskapskraven eller godkänna eleven genom att väga in elevens personliga egenskaper. Lärarens beslut att godkänna eleven skulle visserligen baseras på irrelevanta grunder, men däremot bidra till att elevens motivation för skolarbetet bibehålls. Båda dessa intressen har rimligtvis betydelse för läraren i hans eller hennes yrkesroll. Intressena står emot varandra och kan således orsaka en intressekonflikt för läraren. Det motstridiga intresset, i detta fall elevens motivation för skolarbetet, måste dessutom ha en tillräckligt stark betydelse för läraren för att vara ägnad att rubba förtroendet för opartiskheten. Det kan ifrågasättas om det motstridiga intresset i typfallet är tillräckligt tungt. Betygsbeslutet måste dock inte medföra personlig nytta eller vinning för läraren för att utgöra jäv, utan det motstridiga intresset kan vara tillräckligt tungt i sig.¹⁷⁴ Redogörelser av Selghed och Klapp visar också att det motstridiga intresset i vissa situationer väger tyngre.¹⁷⁵ Om det motstridiga intresset är tillräckligt tungt lär dessutom i många fall kunna visa sig i efterhand utifrån hur väl det satta betyget motsvarar elevens prestationer.

Man kan också ifrågasätta om typfallet verkligen visar att lärare som väger in personliga egenskaper i betygsunderlaget brister i opartiskhet. Att läraren grundar sitt betygsbeslut på irrelevanta grunder kan nämligen ses som en ren

¹⁷⁴ Kapitel 2.5.3.

¹⁷⁵ Kapitel 5.1.

brist i kravet på saklighet enligt 1 kap. 9 § RF snarare än bristande opartiskhet. Det avgörande bör vara om lärarens betygssättning objektivt sett verkar grunda sig på annat än elevernas uppvisade kunskaper. Generalklausulerna bör således kunna omfatta lärarens val att väga in elevens personliga egenskaper och beteende i betygsbedömningen förutsatt att indikationer på sådana hänsynstaganden är objektivt sett synliga. När läraren väger in faktorer i betygsbedömningen som står i strid med vad som enligt kunskapskraven ska bedömas, utgör det dessutom ett agerande i strid med kravet på saklighet i 1 kap. 9 § RF, oberoende av om lärarens beaktande av irrelevanta fakta är objektivt synligt.

Här bör tilläggas att betygssättning är beroende av lärarens bedömning och tolkningar av elevens prestationer och kunskapskraven.¹⁷⁶ Detta ger läraren ett relativt brett utrymme för tolkning, överväganden och analys. Det kan leda till svårigheter att avgöra de exakta skälen till att läraren har fattat beslut om ett visst betyg och försvårar bedömningen om det har förelegat faktorer som har rubbat lärarens opartiskhet. Därför framstår jävsreglerna inte som optimala för att hantera situationer när lärare, utan att ha ett annat förhållande till eleven än i rollen som lärare, ha vägt in elevens personliga egenskaper och beteende i betygsbedömningen.

6.6 Följder av jävsreglernas tillämpning

Efter att ha konstaterat att jävsreglerna i förvaltningslagen och kommunallagen omfattar och kan tillämpas på möjliga jävssituationer vid betygssättning i grund- och gymnasieskola bör även konsekvenserna av reglernas tillämpning belysas. Lärarens beslut om betyg har en betydelse för elevens framtid. Betygsbeslutet lär vara av särskilt stor vikt för elever som vill komma in på en specifik utbildning vid gymnasie- eller högskola och för elever som kämpar för att nå upp till godkända betyg för att komma in på, eller klara av att slutföra, en gymnasieutbildning. Att betygssättningen är rättvis och likvärdig är därför av stor betydelse för eleverna.

¹⁷⁶ Kapitel 5.1.

I kommunala skolor är kommunallagens jävsregler tillämpliga vid betygssättning.¹⁷⁷ I kommunala skolor har rektor och lärare således att beakta och tillämpa kommunallagens jävsregler i syfte att undvika situationer där misstankar om deras opartiskhet riskerar att grundas. Jävsreglerna bör ses som krav på rektor och lärare att beakta i syfte att undvika att hamna i jävssituationer, men på grund av deras specifika utformning även som riktlinjer. För att undvika förhållanden mellan lärare och elev som utgör automatisk jävsgrund, exempelvis att läraren betygssätter sitt eget barn fyller jävsreglerna dock knappast någon större funktion som riktlinjer. Sådana förhållanden bör vara så pass uppenbart olämpliga att de upptäcks och undviks utan stöd av jävsreglerna som vägledning. Jävsreglerna bör istället ha en mer betydande effekt på förhållanden mellan lärare och elev som riskerar att förbises, främst förhållanden som faller inom generalklausulen. Sådana mer avlägsna förhållanden mellan lärare och elev utgör däremot i regel inte någon automatisk grund för jäv, utan det krävs ytterligare omständigheter som rubbar förtroendet för lärarens opartiskhet. Det riskerar att leda till svåra jävsbedömningar för rektor och lärare. Reglernas tillämplighet har dock som följd att möjliga jävssituationer i högre grad kan upptäckas och undvikas. Att möjliga jävssituationer undviks har en betydelse för att garantera att eleverna inte gynnas eller missgynnas av läraren med följderna att betygen blir mer rättvisa.

Jävsreglerna utgör dessutom ett rättsligt stöd för elever att grunda klagomål på till rektor eller huvudman när de upplever att en lärare är jävig i sin betygssättning. Framförallt är jävsreglerna specificerade i sin utformning, vilket kan antas göra dem mer lättförståeliga för elever och deras vårdnadshavare vid utformningen av sådana klagomål. Eleven saknar dessutom möjlighet att överklaga ett beslut om betyg i syfte att få betyget korrigerat.¹⁷⁸ Vilka möjligheter eleven har att få ett felaktigt betyg ändrat

¹⁷⁷ Kapitel 3.2.

¹⁷⁸ Kapitel 5.3.

förutsatt att felet inte är uppenbart är oklart. Begäran om en sådan ändring ska dessutom i första hand prövas av den lärare som beslutade om betyget och inte av någon annan lärare eller rektor.¹⁷⁹ Elevers möjligheter att klaga på och få igenom ändring av ett redan fattat felaktigt betygsbeslut framstår därför som relativt begränsade. Det gör behovet av andra garantier för rättvisa och likvärdiga betyg desto viktigare. Jävsreglerna fyller således en viktig funktion för elevens möjligheter att redan under undervisningen värna om förutsättningarna för en rättvis och rättssäker betygsbedömning.

Det finns däremot också möjliga negativa konsekvenser av att jävsreglerna är tillämpliga vid betygssättning som bör beaktas. Att jävsreglerna är tillämpliga på lärares betygssättning i kommunala skolor riskerar att ha konsekvenser på effektiviteten i skolverksamheten. På mindre orter med ett mindre antal invånare kan risken antas vara större att undervisande lärare i den lokala skolan har ett förhållande till en elev som gör läraren jävig. Ett enkelt sätt att undvika sådana situationer är visserligen att planera undervisningen så att den lärare som riskerar att vara jävig inte undervisar eleven. Med ett fåtal lärare på en mindre ort kan detta dock antas orsaka effektivitetsproblem i skolverksamheten.

Jävsreglernas tillämpning innebär också en detaljreglering som rektor och lärare måste beakta och följa. Det kan innebära utmaningar och ställa krav på anpassningar av det slag som har redogjorts för i föregående stycke. Andra typer av anpassningar orsakas av vilka beaktanden lärarna har att göra i sin undervisning och examination. Jävsreglerna kan riskera att påverka lärarnas vilja att bygga upp en relation till eleverna med anledning av att undvika jäv. Då en sådan relation däremot i sig inte utgör en grund för ett rubbat förtroende för lärarens opartiskhet bör sådana risker lätt kunna undanröjas med utbildning och information.

¹⁷⁹ Kapitel 5.2.

I fristående skolor gäller inte jävsreglerna vid betygssättning oavsett vem som är huvudman.¹⁸⁰ Däremot är kravet på opartiskhet och saklighet i 1 kap. 9 § RF tillämpligt även på skolor med enskild huvudman.¹⁸¹ Således ställs det krav på lärare i skolor med privata huvudmän att vid beslut om betygsagera opartiskt och att betygsbeslutet ska vila på sakliga grunder. En elev som upplever att läraren är jävig eller har baserat sitt beslut på irrelevanta fakta kan hävda att lärarens förhållande till eleven påverkar hans eller hennes opartiskhet, samt att läraren inte har gjort en korrekt bedömning i enlighet med kunskapskraven och beslutet därför är osakligt. 1 kap. 9 § RF utgör således också en garanti för att betygssättningen ska ske på ett sakligt och opartiskt sätt. 1 kap. 9 § RF är däremot inte lika specifik som jävsregleringarna,¹⁸² vilket gör den mer svårförståelig och svårtillämpbar. En elev i en fristående skola riskerar således att ha sämre förutsättningar att formulera ett relevant klagomål mot en opartisk lärare än en elev i kommunal skola. Dessutom går man i fristående skolor miste om betydelsen av jävsreglerna som krav och riktlinjer för rektor och lärare att beakta och undvika möjliga jävssituationer vid betygssättningen.

Om reglerna i 29 kap. 10 § SkoL inte vore undantagna vid betygssättning hade det troligtvis varit möjligt att diskutera en analog tillämpning av förvaltningslagens jävsregler på betygssättning i fristående skolor. En sådan analog tillämpning borde kunna grundas på att betygssättningen utgör en offentlig förvaltningsuppgift som innebär myndighetsutövning. Det faktum att uppgiften har överlämnats till enskilda rättssubjekt bör således inte hindra tillämpningen av regler som gäller för motsvarande verksamhet i offentlig sektor att tillämpas. En analog tillämpning vore dessutom motiverad utifrån betydelsen för eleverna av likvärdiga och rättvisa betyg. Det specifika undantaget från jävsreglerna vid betygssättning utgör däremot ett hinder. Genom att det tydligt framgår av regeln att angivna regler i förvaltningslagen inte ska vara tillämpliga på betygssättning kan en analog tillämpning knappast komma i fråga.

¹⁸⁰ Kapitel 3.1.

¹⁸¹ Kapitel 4.2.

¹⁸² Kapitel 4.1.

Kan det däremot i efterhand konstateras att en lärare vid betygssättningen har påverkats av irrelevanta faktorer och grundat betygsbeslutet på ett annat underlag än elevens kunskaper bör 1 kap. 9 § RF få tillämpning. 1 kap. 9 § RF ska inte uppfattas som tandlös utan bör kunna utgöra en grund för kritik samt arbetsrättsliga- och straffrättsliga sanktioner.¹⁸³ Elever i såväl kommunal som fristående skola bör dessutom kunna rikta skadeståndsanspråk mot det allmänna med stöd av skadeståndslagens regler. En svårighet för eleven kan däremot vara att visa att det felaktiga betyget innebär en skada som omfattas av de skadeståndsrättsliga reglernas tillämpning.

Möjligheten att i så fall grunda ett ideellt skadeståndsanspråk direkt på regeringsformen bör därför diskuteras. Det allmänna ska enligt målstaðgandet i regeringsformen främja skolverksamheten och har även en skyldighet att tillhandahålla kostnadsfri utbildning för elever med skolplikt.¹⁸⁴ Felaktig och orättvis betygssättning kan ha betydande konsekvenser för elevens framtidsutsikter och beslutet innebär myndighetsutövning. I NJA 2014 s. 323 fann HD att ett skadeståndsanspråk kan grundas direkt på regeringsformen. Konsekvenserna av det felaktiga beslutet i målet var enligt HD inte att mäta med normala mått. Att jämställa konsekvenserna av ett avregistrerat medborgarskap med konsekvenserna av ett orättvist betygsbeslut framstår som svårt. Omständigheter som leder till att konsekvenserna av ett felaktigt betygsbeslut kan anses vara större än vad som kan mätas med normala mått är i jämförelse med HD:s domskäl i NJA 2014 s. 323 också svårt att se. Sådana omständigheter skulle snarare kunna vara för handen om en skolpliktig elev inte har fått sin rätt till utbildning i enlighet med 2 kap. 18 § RF tillgodosedd.

Förutom att bidra till en rättvis och likvärdig betygssättning fyller jävsreglerna ytterligare en funktion som är viktig att beakta. Jävsreglerna

¹⁸³ Kapitel 4.3.

¹⁸⁴ Kapitel 3.2 och kapitel 4.

syftar till att styrka det allmännas förtroende för myndigheterna.¹⁸⁵ Jävsregler har gjorts tillämpliga på betygssättning i kommunala skolor, men inte på betygssättning i fristående skolor, oavsett om huvudmannen är enskild eller en del av det allmänna. Således finns det garantier för en opartisk betygssättning i kommunala skolor, men inte i samma utsträckning i fristående skolor. Skillnaden mellan sådana garantiers tillämplighet kan riskera att påverka inte bara skolornas hantering av möjliga jävssituationer, utan även vilket förtroende allmänheten hyser för betygssättningen som bedömningssystem för elevernas kunskaper. Frågan om jävsreglers tillämplighet kan påverka allmänhetens förtroende för betygssättningen är därför mycket intressant. Om så är fallet kan fristående skolor ha en nackdel i förhållande till kommunala skolor till följd av att förvaltningslagens jävsregler inte är tillämpliga på betygssättning i fristående skolor.

6.7 Sammanfattande slutsatser

Betygssättning i grund- och gymnasieskola kan ha en stor betydelse för elevernas framtidsutsikter och betydelsen av att betygssättningen präglas av opartiskhet framstår därför som stor. Att skollagen har utformats för att samma regler ska gälla för kommunala och fristående skolor, men undantar jävsreglernas tillämpning på betygssättning framstår därför som förvånande. Att bakgrunden till denna utformning har varit en strävan efter att förvaltningslagens regler ska vara tillämpliga på överklagbara beslut kan också ifrågasättas. De eventuella fördelarna med en sådan utformning är nämligen svåra att jämföra med betydelsen av effektiva garantier för en rättvis och likvärdig betygssättning för såväl eleverna som det allmännas förtroende för betygssystemet som värderingsgrund av kunskaper i skolan. Då det av redogörelsen ovan tydligt framgår att jävssituationer vid betygssättning kan uppstå i skolan, är jävsreglernas bristande tillämplighet vid betygssättning i fristående skolor knappast att avfärda som oviktig.

¹⁸⁵ Kapitel 2.1.

Kraven på opartiskhet och saklighet i 1 kap. 9 § RF fyller visserligen en funktion som garanti för en rättvis betygssättning i fristående skolor. Kravet på saklighet bör dessutom uppfattas som ett viktigt komplement till jävsgrunderna vad gäller betygsbeslut grundade på osakliga beaktanden. Grundlagskravet kan dock inte anses fylla samma preventiva funktion som jävsreglerna i att undvika möjliga jävssituationer eller som rättsligt stöd för elever som anser att den betygssättande läraren är jävig.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Departementsserien

DS 2009:25 Den nya skollagen- för kunskap, valfrihet och trygghet

Statens offentliga utredningar

SOU 1968:27 Förvaltningslag

SOU 1975:75 Medborgerliga fri- och rättigheter:
Regeringsformen

SOU 1978:59 JK ämbetet: Översyn av justitiekanslerns
arbetsuppgifter och statens tvistehandläggning

SOU 2010:96 Riktiga betyg är bättre än höga betyg: Förslag till
omprövning av betyg

SOU 2016:4 Politisk information i skolan – ett led i
demokratiuppdraget

Propositioner

Prop. 1971:30 Med förslag till lag om allmänna
förvaltningsdomstolar m.m.

Prop. 1972:5 Med förslag till skadeståndslag m.m.

Prop. 1975/76:209 Om ändring i regeringsformen

Prop. 1985/86:80	Om ny förvaltningslag
Prop. 1988/89:113	Om ändring i brottsbalken (tjänstefel)
Prop. 1990/91:117	Om en ny kommunallag
Prop. 1993/94:117	Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor
Prop. 2001/02:72	Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m.
Prop. 2002/03:54	Tillsyn och sanktioner på miljörettens område
Prop. 2009/10:80	En reformerad grundlag
Prop. 2009/10:165	Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet
Prop. 2016/17:171	En ny kommunallag
Prop. 2016/17:180	En modern och rättssäker förvaltningslag – ny förvaltningslag

Övriga tryckta källor

Skolverket, ”Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan 2011”

Skolverket, ”Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 – Reviderad 2016”

Litteratur

Axberger, Hans-Gunnar, *JO – i riksdagens tjänst*, Eddy.se, Visby, 2014

Bohlin, Alf, *Kommunalrättens grunder*, 7. uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016

Bull, Thomas, "Objektivitetsprincipen". I: *Offentlighetsprinciper (red. Lena Marcusson)*, 2. uppl., Iustus, Uppsala, 2012

Dalman, Lena, Linde, Helena, Petersén, Leif, Ljung, Magnus, Reuterfors Mattson, Irene, *Kommunallagen med kommentarer och praxis*, 5. uppl., SKL Kommentus Media, Stockholm, 2011

Hellners, Trygve och Malmqvist, Bo, *Förvaltningslagen med kommentarer*, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2010

Klapp, Alli, *Bedömning, betyg och lärande*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015

Landelius, Ann-Charlotte, "Kommunala och fristående skolor – en rättslig jämförelse". I: *Förvaltningsrättslig tidskrift* nr. 3 2006

Lerwall Lotta, "Fristående skolor och regeringsformen-om innebörden av "det allmänna". I: *Förvaltningsrättslig tidskrift* nr. 3 2013

Lerwall, Lotta, "JO och 1 kap. 9 § regeringsformen". I: *JO – Lagarnas väktare* (red. Jesper Ekroth och Kjell Swanström), Riksdagens ombudsmän - JO i samarbete med Riksbankens jubileumsfond, Stockholm, 2009

Lerwall, Lotta, "Skola". I: *Makt, myndighet, människa: En lärobok i speciell förvaltningsrätt* (red. Lotta Lerwall), 2., [rev.] uppl., Iustus, 2016

Lindquist, Ulf, Losman, Sten, Lundin, Olle, Madell, Tom, *Kommunallagen i lydelsen den 1 januari 2017: En handbok med lagtext och kommentarer*, 15. uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2017

Lundell, Bengt och Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, 26., uppdaterade och aktualiserade uppl., Liber, Malmö, 2014

Lundell, Bengt och Strömberg, Håkan, *Sveriges författning*, 22., uppdaterade uppl., Studentlitteratur, Lund, 2016

Marcusson, Lena, *Offentlig förvaltning utanför myndighetsområdet*, Iustus, Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1989

Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, 10., [rev.] uppl., Jure, Stockholm, 2014

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3., [utök. och rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015

Scheutz, Sverker, "När börjar ett betygsärende". I: *Allmänt och enskilt - offentlig rätt i omvandling: festskrift till Lena Marcusson (red. Bull, Thomas, Lundin, Olle och Rynning, Elisabeth)*, Iustus, Uppsala, 2013

Selghed, Bengt, *Ännu icke godkänt: lärares sätt att erfara betygssystemet och dess tillämpning i yrkesutövningen*, Lärarutbildningen, Malmö Högskola, Diss. Lund: Lunds universitet, 2004, Malmö, 2004

Wall, Gustaf, *Rättskraft och korrektiv: en förvaltningsrättslig studie*, Uppsala universitet, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2014, Uppsala, 2014

Wennergren, Bertil, *Offentlig förvaltning i arbete: om verksamheten och ärendehandläggningen i stat och kommun*, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2008

Örnberg, Åsa, *Kommunal verksamhet genom privaträttsliga subjekt*, Jure, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2014, Stockholm, 2014

Elektroniska källor

JK beslut 26 maj 2000, dnr 3868-99-20, Justitiekanslern, hämtad den 10 maj 2017 från: <http://www.jk.se/beslut-och-yttranden/2000/05/3868-99-20/>

JK beslut 21 juni 2000, dnr 2491-98-21, Justitiekanslern, hämtad den 10 maj 2017 från: <http://www.jk.se/beslut-och-yttranden/2000/06/2491-98-21/>

JK beslut 29 januari 2002, dnr 297-02-21, Justitiekanslern, hämtad den 10 maj 2017 från: <http://www.jk.se/beslut-och-yttranden/2002/01/297-02-21/>

Statens Skolinspektion, ”Samverkan för en likvärdig bedömning- Ombedömning av nationella prov 2015- Redovisning av regeringsuppdrag Dnr U2014/7535/GV, Skolinspektionen”, hämtad den 3 mars 2017 från: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Omrattning-av-nationella-prov/samverkan-for-en-likvardig-bedomning/>

Rättsfallsförteckning

Arbetsdomstolen

AD 1984 nr 79

Högsta Domstolen

NJA 2014 s. 323

Regeringsrätten

RÅ 1977 ref. 138

RÅ 1995 ref. 65

RÅ 1996 ref. 51

RÅ 1998 ref. 16

RÅ 2008 ref. 29

Justitiekanslern

”JK beslut den 15 februari 1995, dnr 1642-94-90”. I: *JK-beslut: beslut och yttranden av Justitiekanslern vilka har bedömts vara av allmänt intresse*. 1995, Fritzes, Stockholm, 1996

Justitieombudsmännens ämbetsberättelse

JO 1961/62 s. 349

JO 1966 s. 406

JO 1975/76 s. 355

JO 1979/80 s. 320

JO 1985/86 s. 397

JO 1988/89 s. 119

JO 1988/89 s. 374

JO 1996/97 s. 329

JO 2001/02 s. 388

JO 2002/03 s. 252

JO 2005/06 s. 272

JO 2005/06 s. 351

JO 2006/07 s. 373

JO 2006/07 s. 442

JO 2010/11 s. 461